

PREDMET *LABITA protiv ITALIJE*
(Predstavka br. 26772/95)

PRESUDA
Strazbur, 6. aprila 2000. godine

U predmetu *Labita protiv Italije*,

Evropski sud za ljudska prava, zasedajući u Velikom veću u čijem su sastavu bile sledeće sudije:

g. L. VILDHABER (*WILDHABER*), *predsednik*

gđa E. PALM (*PALM*)

g. A. PASTOR RIDRUEHO (*PASTOR RIDRUEJO*)

g. L. FERARI BRAVO (*FERRARI BRAVO*)

g. G. BONELO (*BONELLO*)

g. J. MAKARŽUK (*MAKARCZYK*)

g. P. KURIS (*KURIS*)

g. J.-P. KOSTA (*COSTA*)

gđa F. TULKENS (*TULKENS*)

gđa V. STRAŽNJICKA (*STRÁŽNICKÁ*)

g. V. BUTKJEVIČ (*BUTKEVYCH*)

g. J. KAZADEVAL (*CASADEVALL*)

g. B. ZUPANČIĆ

gđa H. S. GRIV (*GREVE*)

g. A. B. BAKA (*BAKA*)

g. R. MARUSTE (*MARUSTE*)

gđa S. BOTUČAROVA (*BOTOUCHAROVA*),

i g. P. J. MAHONI (*MAHONEY*), *zamenik sekretara*,

nakon većanja na zatvorenim sednicama, 29. septembra 1999. godine i 1. marta 2000. godine,

izriče sledeću presudu, donetu poslednjeg pomenutog datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je uputila Sudu Evropska komisija za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija) 8. marta 1999. godine i Vlada Italije (u daljem tekstu: Država) 31. marta 1999. godine (čl. 5 st. 4 Protokola br. 11 i nekadašnji čl. 47 i 48 Konvencije) u skladu s odredbama pre stupanja na snagu Protokola br. 11

Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija).¹

2. Predmet je formiran na osnovu predstavke (br. 26772/95) protiv Republike Italije, koju je Komisiji podneo prema nekadašnjem članu 25 Konvencije italijanski državljani, gospodin Benedeto Labita (*Benedetto Labita*) (u daljem tekstu: podnosilac predstavke), 10. aprila 1994. godine. Podnosilac predstavke je tvrdio da je došlo do povrede članova 3, 5, 6 i 8 Konvencije, člana 2 Protokola br. 4 Konvencije i člana 3 Protokola br. 1.

3. Komisija je 20. oktobra 1997. godine predstavku proglasila delimično prihvatljivom. U izveštaju od 29. oktobra 1998. godine (nekadašnji čl. 31 Konvencije), izrazila je jednoglasni stav da je došlo do povrede članova 3, 5 (stavovi 1 i 3) i člana 8 Konvencije, da iz člana 6 stav 3 Konvencije ne proističu odvojena pitanja i da je došlo do povrede člana 2 Protokola br. 4 (dvadeset i jedan glas prema sedam glasova) i člana 3 Protokola br. 1 (dvadeset i tri glasa prema pet glasova).²

4. Panel Velikog veća je 31. marta 1999. godine utvrdio da o predmetu treba da odlučuje Veliko veće (pravilo 100, st. 1 Poslovnika Suda). Gospodin B. Konforti, sudija koji je izabran s liste Italije, koji je učestvovao u razmatranju predmeta, povukao se iz Velikog veća (pravilo 28). U skladu s time Država je imenovala gospodina L. Ferari Brava (*Ferrari Bravo*), sudiju izabranog s liste San Marina, da zauzme njegovo mesto (čl. 27 st. 2 Konvencije i pravilo 29, st. 1).

5. Podnosilac predstavke i Država su podneli Sudu podnesak.

6. Javna rasprava je održana 29. septembra 1999. godine u Sudu u Strazburu.

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *u ime Države*

gospodin V. Esposito (*Esposito*), *magistrato*, na raspologanju
Diplomatskoj pravnoj službi, Ministarstvo spoljnih poslova,

kozastupnik

(b) *u ime podnosioca predstavke*

gospodin V. Di Gracijano (*Di Graziano*), iz Advokatske komore
Trapanija,

advokat.

7. Predsednik Suda je dao odobrenje da advokat podnosioca predstavke koristi italijanski jezik (pravilo 34, st. 3).

8. Sud je saslušao obraćanje gospodina Di Gracijana i gospodina Espozita.

9. Podnosilac predstavke i Država su dostavili različita dokumenta na svoju inicijativu.

1 *Napomena Sekretarijata:* Protokol br. 11 je stupio na snagu 1. novembra 1998. godine.

2 *Napomena Sekretarijata:* Ceo tekst mišljenja Komisije i izdvojenog mišljenja sadržanog u izveštaju će biti priloženi kao dodatak konačnoj štampanoj verziji presude (u zvaničnim izveštajima o izabranim presudama i odlukama Suda), ali u međuvremenu u Sekretarijatu se može nabaviti primerak izveštaja Komisije.

ČINJENICE

1. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Pritvor podnosioca predstavke i postupak protiv njega

10. Podnosilac predstavke je bio uhapšen 21. aprila 1992. godine u vezi s istragom koja se vodila protiv četrdeset i šest ljudi prema nalogu za hapšenje koji je 18. aprila 1992. godine izdao Okružni sud u Trapaniju. Sumnjičio se da pripada jednoj mafijaškoj organizaciji u Alkamu i da vodi jednu finansijsku kompaniju u ime svog zeta, za kojeg se verovalo da je vođa glavne mafijaške grupe u toj oblasti (prema članu 416 *bis* Krivičnog zakonika pripadnost mafijaškoj organizaciji se smatra krivičnim delom).

Optužbe protiv podnosioca predstavke su posebno bile zasnovane na izjavama koje je dao izvesni B. F. koji je takođe bio optužen za pripadnost mafijaškoj organizaciji ali je postao *pentitio* (bivši mafijaš koji je odlučio da saraduje s vlastima). Informacije koje je B. F. dao o podnosiocu predstavke su dobijene od izvesnog G. D, kojeg je 25. oktobra 1989. godine ubila mafija, a koji je te informacije dobio od pokojnog F. M. koji je takođe bio žrtva mafije.

11. Podnosilac predstavke je najpre bio zadržan u pritvoru u zatvoru u Palermu, gde je proveo trideset i pet dana u izolaciji.

12. Okružni sud u Trapaniju je 6. maja 1992. godine odbacio njegov prvi zahtev za puštanje na slobodu uz kauciju.

Okružni sud je smatrao da iako izjave u vezi s upletenošću podnosioca predstavke s mafijom koje je dao B. F. nisu pružile informacije ili objektivne dokaze o stvarnoj ulozi i aktivnostima podnosioca predstavke, one su ipak davale dovoljno osnova da opravdaju njegov pritvor, imajući u vidu verodostojnost i pouzdanost različitih izjava koje je dao B. F. u vezi s drugim ljudima ili događajima koji su vezani za mafiju (Sud je primenio kriterijum „ukupne verodostojnosti“ – *attendibilità complessiva*).

Sud je dodao je da je B. F. potvrdio identitet podnosioca predstavke na osnovu fotografije i pružio informacije o njegovoj pravoj ulozi u toj mafijaškoj organizaciji. Naveo je da podnosilac predstavke, koji je zet jednog od šefova jednog mafijaškog klana iz Alkama, vodi jednu finansijsku kompaniju i da je zajedno s još jednom osobom za koju je B. F. prethodno potvrdio da je pripadao mafiji, suvlasnik jedne menadžerske kompanije koja vodi jednu diskoteku.

Okružni sud u Trapaniju je takođe smatrao da je pritvor podnosioca predstavke bio opravdan zbog potrebe da se zaštite svedoci, budući da je većina dokaza koji su postojali bila u formi usmenog svedočenja i da je zato postojao rizik da se ti dokazi izgube usled pritisaka kojima su svedoci izloženi.

13. Podnosilac predstavke je 20. jula 1992. godine prebačen u zatvor na ostrvu Pjanoza s još pedeset i četiri drugih lica za koje se sumnjalo da su mafijaši.

14. Podnosilac predstavke se datuma koji nije naveden žalio Kasacionom sudu na odluku od 6. maja 1992. godine. On je naročito tvrdio da je on zadržan

u pritvoru samo na osnovu izjava B. F. za koju nije bilo činjeničnih dokaza. Uz to, on je izjavio da je Okružni sud odbio da prihvati da on nije menadžer finansijske kompanije i da je Sud te tvrdnje smatrao dokazom o tome da je on izvršni direktor u lokanoj finansijskoj firmi i da je on mafijin mesni blagajnik. Činjenica je, međutim, da je on bio običan službenik te kompanije i da je čak jednom protiv njega bio pokrenut disciplinski postupak. Međutim, 2. oktobra 1992. godine, Kasacioni sud je odbacio njegovu žalbu.

15. Podnosilac predstavke je istražnom sudiji (*giudice per le indagini preliminari*) ponovo podneo zahtev za puštanje iz pritvora uz kauciju, tvrdeći da nije bilo osnovanih razloga da on bude zadržan u pritvoru, ali ovaj zahtev je odbačen 29. decembra 1992. godine.

16. Žalba podnosioca predstavke Okružnom sudu u Trapaniju je odbačena 8. februara 1993. godine s obrazloženjem da član 275 stav 3 Zakonika o krivičnom postupku stvara pretpostavku da je produžavanje pritvora osumnjičenih lica optuženih da pripadaju mafijaškoj organizaciji, neophodno, pa stoga, osoba koja traži da bude puštena uz kauciju treba da pruži određene, konkretne dokaze kojima bi opovrgla tu pretpostavku. Okružni sud je smatrao da su argumenti podnosioca predstavke – oni koji se odnose na dužinu njegovog boravka u pritvoru – opšte prirode i da su odbačeni u ranijim slučajevima.

17. Na zahtev tužioca, istražni sudija Okružnog suda u Trapaniju je 8. aprila 1993. godine u skladu sa članom 305 stav 2 Zakonika o krivičnom postupku izdao nalog da se produži maksimalno dozvoljeno vreme trajanja pritvora pre početka suđenja.

18. U međuvremenu, drugi *pentiti* su tokom trajanja istrage izjavili da ne poznaju podnosioca predstavke.

19. Podnosilac predstavke se žalio Okružnom sudu na nalog od 8. aprila 1993. godine, tvrdeći da je sporni nalog ništavan budući da zahtev za produžetak pritvora nije prethodno uručen njegovom advokatu i da je sud naveo samo opšte a ne konkretne razloge.

20. Okružni sud u Trapaniju je 22. juna 1993. godine odbacio žalbu podnosioca predstavke. Smatrao je da zakon samo zahteva da se čuju obe strane na akuzatorskom pretresu i da je to učinjeno u ovom slučaju. Nije postojao uslov da se predstavka mora zvanično unapred uručiti.

Što se tiče toga da li je sporna mera bila neophodna, Okružni sud je smatrao da iako je obrazloženje u nalogu bilo donekle sažeto, ipak u njemu je ukazano na to da postoji rizik da dođe do remećenja dokaza, posebno imajući u vidu specifičnu prirodu krivičnog dela (pripadnost mafijaškoj organizaciji) i opasnost koju svi osumnjičeni predstavljaju, a za koje se sumnja da pripadaju kriminalnoj organizaciji koja se bavi ozbiljnim kriminalnim radnjama kao što su ubistva. Uz to, tužilaštvo je dalo celovito objašnjenje o tome zašto je bilo neophodno da se u cilju istrage podnese zahtev: naime, to je zbog potrebe da se sprovedu složene bankarske i fiskalne provere kako bi se razjasnilo do koje mere optuženi ima kontrolu u toj oblasti. Okružni sud je napomenuo da priroda

samog krivičnog dela zahteva da se istragom obuhvati ta mafijaška organizacija u celini pa stoga i svi optuženi.

21. Podnosilac predstavke se 28. juna 1993. godine žalio Kasacionom sudu tvrdeći da su mu prava na odbranu povređena. Međutim, njegova žalba je odbačena 18. oktobra 1993. godine.

22. Podnosilac predstavke je 2. oktobra 1993. godine izveden na suđenje pod optužbom da pripada jednoj mafijaškoj organizaciji. Tužilaštvo je tražilo da on bude osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri godine.

23. U presudi od 12. novembra 1994. godine, koja je podneta Sekretarijatu Suda 9. februara 1995. godine, Okružni sud u Trapaniju je podnosioca predstavke oslobodio optužbi i doneo naredbu o njegovom puštanju na slobodu osim ako ne postoje neki drugi razlozi zbog kojih bi on trebalo da ostane u pritvoru.

Napomenuo je da se predmet protiv podnosioca predstavke zasniva samo na izjavama koje je dao B. F. na osnovu informacija koje je ovaj saznao od G. D. a koji je te informacije dobio od F. M. Obojica su već bili pokojni pa je svako nezavisno potvrđivanje izjava B. F. bilo nemoguće. Jedina tvrdnja koja je dokazana jeste ona koja se odnosi na to da je podnosilac predstavke radio u datoj finansijskoj kompaniji, ali nije bilo dokaza o tome da je on bio njen menadžer ili blagajnik. Štaviše, tu tvrdnju su opovrgli ostali svedoci kao i činjenični dokazi. Okružni sud je zaključio da krivica podnosioca predstavke nije utvrđena.

24. Presuda je izrečena nešto pre 22.00 časa. Podnosilac predstavke, koji je bio u Okružnom sudu u Trapaniju na izricanju presude, vraćen je s liscama na rukama u Zatvor u Termini Imerese u 00.25 časova.

Iz zatvora nije pušten sve do 8.30 časova zato što administrativni službenik, čije je prisustvo neophodno prilikom puštanja zatvorenika koji su pod specijalnim zatvorskim režimom, nije bio prisutan.

25. Javni tužilac se žalio protiv oslobađajuće presude.

26. U presudi od 14. decembra 1995. godine, koja je 25. juna 1996. godine postala konačna u odnosu na podnosioca predstavke, Apelacioni sud u Palermu je podržao oslobađajuću presudu na osnovu toga što drugi konkretni dokazi nisu mogli da potkrepe izjave B. F. i što su opovrgnuti dokazima do kojih se došlo tokom istrage.

B. Navodno zlostavljanje kojem je podnosilac predstavke bio podvrgnut u zatvoru na ostrvu Pjanoza

1. Sporno postupanje

27. Podnosilac predstavke je držan u zatvoru u Termini Imerese do 20. jula 1992. godine kada je bio prebačen u zatvor na ostrvu Pjanoza u skladu s hitnim merama koje je Italija preduzela protiv mafije posle ubistva dvojice viših sudija. Zatvor Pjanosa je prethodno primao oko 100 zatvorenika koji tu borave pod manje strogim režimom u šta spada pravo da rade na ostrvu van zatvora. Zatvorenici pod visokom stepenom obezbeđenja su svi bili smešteni u krilu

Agripa (Agrippa). Veliki broj zatvorskih stražara iz drugih kaznenih institucija je takođe bilo prebačeno u zatvor na Pjanoza.

Podnosilac predstavke je držan u zatvoru na Pjanozi bez prekida do 29. januara 1993. godine. Kasnije je on redovno prebacivan na kraće vremenske periode kako bi mu se omogućilo da prisustvuje različitim fazama postupka koji se vodio protiv njega.

28. Iz zdravstvenog kartona koji je vođen u zatvoru na Pjanoza vidi se da je po prispeću u ovaj zatvor podnosilac predstavke bio dobar zdravljia.

29. On je tvrdio da je bio zlostavljan na razne načine koji su dole opisani, uglavnom u periodu između jula i septembra 1992. godine (situacija se kasnije popravila).

- (i) Redovno su ga šamarali i pretrpeo je povredu desnog palca. Gnječeni su mu testisi što je, kako podnosilac predstavke kaže, sistematski rađeno svim zatvorenicima.
- (ii) Jednom prilikom podnosilac predstavke je pretučen i džemper mu je pocepan. On je zbog toga protestovao. Dva sata kasnije stražar mu je naredio da umukne, opsovao ga je a zatim udario, oštetivši pri tom podnosiocu predstavke naočare i jedan veštački zub.
- (iii) U drugim prilikama prema njemu se grubo postupalo. Zatvorenicima je bilo dozvoljeno da sredstva za čišćenje ostavljaju u hodnicima. Ponekada bi zatvorski čuvari namerno dovodili do toga da se ta sredstva prosu po podu i mešali ih s vodom i na taj način bi pod postajao veoma klizav. Zatim bi terali zatvorenike da trče niz hodnike između dva reda čuvara. One koji bi padali čuvari bi udarali i tukli pendrecima.
- (iv) Često je bio podvrgavan telesnom pretresu za vreme tuširanja.
- (v) Dugo je morao da čeka da bi ga lekar primio, a tokom lekarskog pregleda ruke su mu ostajale vezane liscama.
- (vi) Čuvari bi upozoravali zatvorenike da će trpeti represalije ako svojim advokatima ili drugim zatvorenicima budu pričali o tome kako se s njima postupa.
- (vii) U prisustvu zatvorskih stražara zatvorenici su morali da drže glave pognute, pogled prikovan za pod, da im ukazuju poštovanje, da budu tihi i da stoje u stavu mirno.

30. Konačno, podnosilac predstavke je rekao da se prebacivanje zatvorenika od zatvora do suda radi prisustvovanja raspravi odvijalo u neljudskim uslovima: u potpalublju plovila, bez vazduha, svetla ili hrane i u vrlo lošim higijenskim uslovima.

2. Lekarska uverenja

31. Iz zdravstvene evidencije zatvora na Pjanoza vidi se da se 9. septembra 1992. godine podnosilac predstavke žalio na problem s veštačkim zubom i zato

ga je zatvorski lekar uputio na pregled stomatologu. Aprila 1993. godine podnet je zahtev za pregled kod stomatologa kako bi mu rasklimatani veštački zub bio fiksiran.

32. Medicinska služba zatvora na Pjanozi je 10. avgusta 1993. godine zatražila rentgenski snimak i pregled kod ortopeda zbog toga što se podnosilac predstavke žalio na bol u kolenima. Posle obavljenih testova, 22. septembra 1993. godine ortoped je zapazio da podnosilac predstavke ima problem s kolenima – u zdravstvenom kartonu nema podataka o tome koje su prirode ti problemi.

33. Stomatolog je 17. marta 1994. godine naveo da je veštački zub potpuno polomljen i da je potrebno da se popravi.

34. Lekarski izveštaj od 24. marta 1995. godine navodi da postoji kalcifikacija u kolenom zglobu. Podnosilac predstavke je išao na snimak skenerom 3. aprila 1996. godine i taj snimak je pokazao postojanje dveju malih rana koje su nastale usled traumatske povrede gornjeg, spoljnog dela kolena.

35. Lekarski izveštaj od 20. marta 1996. godine odnosi se na psihološke poremećaje (astenija, stanje pometenosti, depresija) koji su počeli tri godine ranije.

3. Postupak koji je pokrenuo podnosilac predstavke

36. Tokom preliminarog saslušanja pred istražnim sudijom u Trapaniju 2. oktobra 1993. godine, podnosilac predstavke i još jedan zatvorenik su tvrdili da su u zatvoru na Pjanozi do oktobra 1992. godine trpeli oblike zlostavljanja kao što su „mučenje, ponižavanje i okrutnost“. Podnosilac je konkretno naveo da je zadobio prelom prsta i da mu je zub slomljen. Mada je došlo do poboljšanja u zatvoru posle oktobra 1992. godine, on se žalio da je ukupno postupanje kojim je bio izložen i koje je sprovedeno, između ostalog, na osnovu člana 41 *bis* Zakona br. 354 iz 1975. godine, bilo neljudsko i emotivno iscrpljujuće.

37. Istražni sudija je obavestio Javno tužilaštvo u Livornu o gore pomenutim navodima; tužilaštvo je otvorilo zvaničnu istragu (br. 629/93) i 12. novembra 1993. godine je naložila karabinjerima iz Portoferaja da ispitaju podnosioca predstavke o prirodi i dužini trajanja zlostavljanja koje je navodno pretrpeo i da od njega dobiju sve informacije kojima on raspolaže a koje bi im pomogle da identifikuju lica koja su za to odgovorna. Takođe, javni tužilac je zatražio i zdravstveni karton podnosioca predstavke.

38. Podnosilac predstavke je bio na razgovoru 5. januara 1994. godine s karabinjerima iz Portoferaja. On je rekao da su ga od trenutka kada je stigao u zatvor na Pjanozi zatvorski čuvari „prebijali, mučili, podvrgavali okrutnim postupcima i psihološkom mučenju“. Posebno navodi da su ga udarali rukama u leđa. Kada bi izlazio iz ćelije da ode u dvorište za rekreaciju terali bi ga trči niz hodnik koji je prethodno posut nečim kako bi bio klizav. Stražari bi onda stali u red čitavom dužinom hodnika i šutirali ga i udarali pesnicama i pendrecima. Jednom prilikom se pobunio što su mu pocepali džemper dok su ga udarali. Jedan od stražara mu je rekao da umukne, opsovao ga a zatim udario, oštetiivši mu pri tom naočare i veštački zub. Zatvorenike su jako tukli svaki put kada bi

napuštali svoje ćelije. Međutim, dodao je da nije u stanju da prepozna zatvorske čuvare koji su za to bili odgovorni budući da su zatvorenici u njihovom prisustvu morali da drže glave pognute. Na kraju je rekao da je prebijanje prestalo u oktobru 1992. godine.

39. Karabinjeri su 7. januara 1994. godine poslali zapis razgovora i zdravstveni karton podnosioca predstavke javnom tužiocu u Livornu. Rekli su da će naknadno poslati spisak zatvorskih čuvara koji su u datom periodu radili u zatvoru na Pjanozi.

40. Karabinjeri iz Trapanija su 9. marta 1995. godine po nalogu javnog tužioca iz Livorna razgovarali s podnosiocem predstavke. Pokazane su mu fotokopije fotografija 262 zatvorska čuvara koji su radili u zatvoru na Pjanozi. Podnosilac predstavke je rekao da nije u stanju da idnetifikuje osobu koja ga je zlostavljala, ali je prokomentarisao da su fotografije snimljene pre relevantnog vremenskog perioda i da su to samo fotokopije. Dodao je da ne bi imao problema da identifikuje dotičnog čuvara kada bi mogao da ga lično vidi.

41. Javno tužilaštvo u Livornu je 18. marta 1995. godine dalo da se žalba odloži u kartoteku bez preduzimanja daljih radnji s obrazloženjem da se prestupnici ne mogu identifikovati (*perché ignoti gli autori del reato*). Istražni sudija u Livornu je dao nalog u tu svrhu 1. aprila 1995. godine.

4. Izveštaj sudije iz Livorna zaduženog za izvršenje presuda o uslovima u zatvoru na Pjanozi

42. Sudija iz Livorna koji je zadužen za izvršenje presuda je 5. septembra 1992. godine poslao izveštaj ministru pravde i ostalim relevantnim zatvorskim i administrativnim telima o uslovima koji vladaju u zatvoru na Pjanozi.

43. Izveštaj je usledio posle prvobitne inspekcije zatvora koja je obavljena avgusta 1992. godine koja je posebno zabeležila da je bilo kršenja prava zatvorenika koji su se ponavljali i brojnih incidenata zlostavljanja i u specijalnom krilu „Agripa“ i u običnim krilima zatvora. Na primer, zabeleženo je sledeće:

- (i) da su higijenski uslovi užasni;
- (ii) da se prepiska zatvorenika, iako podleže dozvoljenoj cenzuri, potpuno blokira i da se telegrami zatvoreniciima uručuju s velikim zakašnjenjem;
- (iii) da su zatvorenici terani da trče do dvorišta za rekreaciju i da su najverovatnije tučeni pendrecima po nogama;
- (iv) da zatvorenike ponekad tuku pendrecima i da ih podvrgavaju drugim oblicima zlostavljanja (na primer, jedan zatvorenik je navodno nateran da se potpuno skine i da na podu uradi sklekove (*flessioni*) pre nego što je podvrgnut rektalnoj pretrazi, koja je, kako tvrdi sudija koji je zadužen za izvršenje presuda, bila potpuno nepotrebna budući da je taj zatvorenik upravo bio završio s radom u prisustvu drugih zatvorskih čuvara; dotični zatvorenik, kojeg su šamarali dok se oblačio, zatim je otišao kod zatvorskog lekara; te noći, tri zatvorska čuvara su ga pretukla u njegovoj ćeliji);

- (v) izgleda da su se slični incidenti i kasnije događali, iako se čini da se situacija u skorije vreme popravila, najverovatnije kao rezultat mera koje su bile preduzete protiv zatvorskih čuvara.

44. Pošto su počele da kruže informacije i novinski izveštaji o tome da su zatvorenici u zatvoru na Pjanozi izloženi nasilju, javni tužilac iz Livorna je proveo jedan dan na ostrvu i obavestio medije da nije pronašao ništa što bi moglo da potvrdi te tvrdnje.

45. Uz to, 30. jula 1992. godine inspektori Toskanske zatvorske službe su obavestili Odeljenje za upravljanje zatvorima pri Ministarstvu pravde, da je, prema informacijama dobijenim iz pouzdanih izvora, bilo ozbiljnih incidenata zlostavljanja zatvorenika u zatvoru na Pjanozi. Izveštaj se posebno osvrće na jedan incident kada je jedan hendikepirani zatvorenik doveden u zatvor u kolicima s jednim točkom, dok su mu se čuvari podsmevali i još jedan slučaj kada je zatvorenik teran da kleči pred svećom.

46. U jednoj pisanoj poruci ministrovom glavnom sekretaru od 12. oktobra 1992. godine, generalni direktor Odeljenja za upravljanje zatvorima pri Ministarstvu pravde, objašnjava da su uslovi koje pominje sudija iz Livorna zadužen za izvršenje presuda, uglavnom takvi usled toga što je pedeset i pet zatvorenika hitno prebačeno u zatvoru na Pjanozi u noći između 19. i 20. jula 1992. godine. To je izazvalo praktične probleme čime se uglavnom mogu objasniti neugodnosti koje su primećene. Uz to, građevinski radovi koji se odvijaju u zatvoru su stvorili dodatne probleme.

47. Generalni direktor je 28. oktobra 1992. godine uputio glavnom sekretaru ministra i javnom tužiocu zaključke grupe stručnjaka koju je imenovalo to odeljenje. Na osnovu informacija dobijenih od zatvorenika koje su ispitali u zatvoru, stručnjaci su utvrdili da su optužbe za zlostavljanje potupno neosnovane osim u slučaju kada je hendikepirani zatvorenik vožen u kolicima s jednim točkom, što se dogodilo zbog nedostatka invalidskih kolica u zatvoru.

48. Posle izveštaja sudije zaduženog za izvršavanje presuda, istraga je ipak pokrenuta a informacije koje su dobijene poslate su javnom tužiocu u Livornu. Samo su dva zatvorska čuvara identifikovana; oni su osumnjičeni da su počinili prekršaj nanošenja telesne povrede (čl. 582 Krivičnog zakonika) i zloupotrebe službenog položaja nad licima koja su uhapšena ili se nalaze u pritvoru (čl. 608 Krivičnog zakonika).

49. Javno tužilaštvo je zatražilo nalog za povlačenje obeju optužbi, prvu usled toga što žalba nije ni podneta a drugu zato što je zastarela. Predstavka vezana za nanošenje telesnih povreda je prihvaćena ali je ona odbačena u pogledu druge optužbe a 20. decembra 1996. godine istražni sudija je zatražio dodatne informacije. Veruje se da je istraga još uvek u toku.

50. U jednom dopisu od 12. decembra 1996. godine koji je pripojen podnesku Države u postupku pred Komisijom, predsednik suda koji je zadužen za izvršenje presuda u Firenci, rekao je da je Vlada koja je tada bila na vlasti naredila ili tolerisala incidente koji su se odigrali u zatvoru na Pjanozi. On je takođe smatrao da su tvrdnje podnosioca predstavke u pogledu uslova tokom

transfera, u potpunosti verodostojne i da se prebacivanje zatvorenika u zatvor na Pjanozi odvijalo uz korišćenje sumnjivih i neopravdanih metoda čiji je pravi razlog bio zastrašivanje zatvorenika. On dalje navodi da u krilu zatvora na Pjanozi, koje je pod povećanim stepenom obezbeđenja, rade zatvorski čuvari iz drugih zatvora koji nisu prošli bilo kakav proces selekcije i kojima je data „*carte blanche*“. Prema mišljenju predsednika Suda, rezultat je bio taj što se upravljanje tim krilom zatvora primarno odlikovalo zloupotrebom i neregularnostima.

C. Cenzura prepiske podnosioca predstavke

1. Primena člana 41 bis Zakona o upravljanju zatvorima

51. Ministar pravde je 20. jula 1992. godine izdao nalog kojim podnosioca predstavke do 20. jula 1993. godine podvrgava specijalnom zatvorskom režimu koji je predviđen članom 41 *bis* Zakona br. 354 iz 1975. godine. Ministar je smatrao da je mera neophodna posebno zbog ozbiljnih razloga kao što su javni red i mir i pitanje bezbednosti posle eskalacije agresivnih i nemilosrdnih postupaka mafije koja je bila odgovorna za nedavna ubistva trojice sudija i osam policajaca i za napade automobilima-bombama u velikim italijanskim gradovima. Takva situacija je zahtevala da se preseku veze između određenih zatvorenika i njihovog okruženja. Podnosilac predstavke je bio podvrgnut toj meri zato što je procenjeno da ima loš karakter i da je opasan; svi ti faktori su ukazivali na to da je on održavao kontakt s kriminalnim miljeom koji bi mogao da iskoristi kako bi izdavao uputstva ili uspostavio veze sa spoljašnjim svetom što bi moglo dovesti do narušavanja javnog reda i mira ili da ugrozi bezbednost u zatvorskim institucijama. Uz to, opravdano je bilo pretpostaviti da bi zatvorenici, kao što je podnosilac predstavke, vrbovali druge zatvorenike ili bi se postavili u dominantan položaj i ponižavali ih u zatvoru, isto kao što su to činili u okviru kriminalnih organizacija.

52. Ovaj nalog je predstavljao odstupanje od Zakona o upravljanju zatvorima i nametao je sledeća ograničenja:

- (i) zabranu korišćenja telefona;
- (ii) zabranu svakog udruživanja ili prepiske s drugim zatvorenicima;
- (iii) cenzuru sve dolazeće i odlazeće prepiske;
- (iv) zabranu sastajanja s trećim stranama;
- (v) ograničenje poseta članova porodice (na jedan sat mesečno);
- (vi) zabranu primanja ili slanja novca preko određene svote;
- (vii) zabranu primanja paketa spolja (izuzev onih u kojima se nalazi posteljina);
- (viii) zabranu organizovanja kulturnih, rekreativnih ili sportskih aktivnosti;
- (ix) zabranu glasanja ili učestvovanja na izborima za predstavnike zatvora;
- (x) zabranu učestvovanja u aktivnostima vezanih za izradu različitih rukotvorina;

- (xi) zabranu kupovine hrane koju je potrebno kuvati;
- (xii) zabranu provođenja više od dva sata dnevno napolju.

53. Ove mere su potom do 31. januara 1995. godine produžavane na sukcesivne periode od šest meseci.

2. Cenzura prepiske podnosioca predstavke

54. Okružni sud u Trapaniju je 21. aprila 1992. godine odlučio da prepisku podnosioca predstavke podvrgne cenzuri, pri tom ne navodeći određene razloge za tu odluku. Međutim, njegova prepiska nije nadzirana dok je on bio u zatvoru Termini Imerese.

55. Takođe, ministar pravde je 20. jula 1992. godine izdao nalog za cenzurisanje prepiske podnosioca predstavke (vidi gore stav 52).

56. Sledeća pisma su bila cenzurisana:

- (i) pismo podnosioca predstavke od 21. oktobra 1992. godine upućeno njegovoj ženi (zatvor na Pjanozi je odložio slanje ovog pisma, budući da su ga zatvorske vlasti, smatrajući sadržaj sumnjivim, prvo poslale sudskim vlastima);
- (ii) pismo od 7. maja 1993. godine koje je podnosiocu predstavke poslao njegov prvi advokat (cenzori u zatvoru na Pjanozi su na njega udarili pečat);
- (iii) pismo od 28. februara 1993. godine koje je podnosilac predstavke poslao svojoj porodici (cenzori u zatvoru na Pjanozi su na njega udarili pečat);
- (iv) pismo koje je podnosilac predstavke poslao svojoj ženi 2. marta 1993. godine u kojem je dostavljeno uverenje (organi vlasti zatvora u Termini Imerese su zadržali to pismo i poslali ga Odeljenju za upravljanje zatvorima pri Ministarstvu pravde sa zahtevom da im se odobri da ga vrate podnosiocu predstavke; pošto nisu dobili odgovor, pismo mu nikada nije vraćeno);
- (v) pismo podnosioca predstavke od 7. maja 1993. godine upućeno njegovoj porodici (cenzori u zatvoru na Pjanozi su na njega udarili pečat).

57. Kao rezultat odluke Ustavnog suda (br. 349 od 28. jula 1993. godine – vidi dole stav 102) od 15. septembra 1993. godine, ministar pravde je ukinuo meru vezanu za cenzuru prepiske koja je izdata u nalogima koji su dati u skladu sa članom 41 *bis*.

58. I pored toga, prepiska podnosioca predstavke je i dalje bila predmet cenzure zbog odluke Okružnog suda u Trapaniju od 21. aprila 1992. godine.

59. Okružni sud u Trapaniju je 21. februara 1994. godine naredio ukidanje te naredbe, ali i pored toga prepiska podnosioca predstavke je i dalje bila cenzurisana.

60. Podnosilac predstavke je 10. juna 1994. godine vraćen na uobičajeni zatvorski režim; promena je između ostalog podrazumevala i okončanje cenzure prepiske. Međutim, najmanje jedno pismo (koje je podnosiocu predstavke poslala njegova žena 28. jula 1994. godine) je i pored toga bilo cenzurisano od strane organa vlasti zatvora na Pjanozi.

61. Na zahtev organa vlasti zatvora na Pjanozi, 13. avgusta 1994. godine, predsednik Kriminalističkog odeljenja pri Okružnom sudu u Trapaniju je izdao nalog kojim se ponovo nalaže cenzurisanje prepiske podnosioca predstavke. Sledeća pisma su bila cenzurisana:

- (i) pismo od 24. avgusta 1994. godine koje je podnosiocu predstavke poslao njegov drugi advokat (zatvor na Pjanozi je udario pečat);
- (ii) pisma koja je podnosiocu predstavke slala njegova žena 18, 21, 29. i 30. avgusta 1994. godine u kojem su se nalazile i dve fotografije dece podnosioca predstavke (na svakom je udaren pečat zatvora na Pjanozi);
- (iii) pismo od 31. avgusta 1994. godine koje je podnosilac predstavke poslao svojoj porodici (zatvor na Pjanozi je udario pečat);
- (iv) pismo od 1. septembra 1994. godine koje su podnosiocu predstavke poslala njegova deca (zatvor na Pjanozi je udario pečat);
- (v) pismo od 16. oktobra 1994. godine koje je podnosiocu predstavke poslala njegova unuka (pečat je nečitak);
- (vi) pisma od 18. i 20. oktobra 1994. godine koja je podnosiocu predstavke poslala njegova žena (zatvor u Termini Imerese je udario pečat na ova pisma);
- (vii) pismo od 20. oktobra 1994. godine koje su podnosiocu predstavke poslali verovatno članovi njegove porodice (zatvor u Termini Imerese je udario pečat na ovo pismo);
- (viii) pismo nepoznatog datuma koje je podnosiocu predstavke poslala njegova unuka (zatvor na Pjanozi je udario pečat na ovo pismo).

62. Što se tiče dva pisma koja su podnosiocu predstavke poslali njegovi advokati 7. maja 1993. godine i 24. avgusta 1994. godine, organi vlasti zatvora na Pjanozi kažu da se ona ne mogu smatrati prepiskom s advokatom za potrebe člana 35 prelaznih odredbi novog Zakonika o krivičnom postupku (vidi dole stav 97).

D. Preventivne mere koje su preduzete protiv podnosioca predstavke

63. Na zahtev javnog tužioca u Trapaniju od 9. septembra 1992. godine, Okružni sud u Trapaniju je 10. maja 1993. godine izdao nalog kojim preduzima preventivne mere protiv podnosioca predstavke, koje su podrazumevale specijalan policijski nadzor i nalagale da podnosilac predstavke mora da živi u Al-kamu naredne tri godine. Okružni sud je posebno smatrao da konkretni dokazi

potvrđuju da je podnositelj predstavke opasna osoba: on je bio pod istragom u vezi s veoma opasnim krivičnim delom, bio je u pritvoru pre suđenja i zajedno s ostalim osumnjičenim mafijašima posedovao deonice u kompaniji koja je vodila diskoteku gde su se članovi mafije okupljali.

Od podnosioca predstavke se, između ostalog zahtevalo da:

- (i) ne napušta svoj dom a da prethodno o tome ne obavesti organe vlasti koji su bili zaduženi da ga nadgledaju;
- (ii) pošteno živi i da ne izaziva sumnju;
- (iii) se ne druži s ljudima koji imaju krivični dosije ili protiv kojih su preduzete preventivne ili bezbednosne mere;
- (iv) kući dolazi najkasnije do 20.00 časova a da ne izlazi iz kuće pre 6.00 časova, osim u opravdanim slučajevima a i u tim slučajevima prethodno o tome mora obavestiti organe vlasti koji su zaduženi za njegovo nadgledanje;
- (v) ne drži niti nosi oružje;
- (vi) ne posećuje barove niti da prisustvuje javnim okupljanjima;
- (vii) uvek pri sebi ima karticu na kojoj su tačno navedene njegove obaveze u skladu s preventivnim merama i kopiju sudskog naloga;
- (viii) nedeljom se javlja nadležnoj policijskoj stanici između 9.00 i 12.00 časova.

64. Međutim, Okružni sud je smatrao da iz dokaza u dosijeu nije moguće zaključiti da je kompanija o kojoj je reč korišćena za pranje novca koji je stican nelegalnim aktivnostima mafije. Sud je zatim izdao nalog za prekid postupka koji se odnosi na zaplenu kako vlasničkog udela u kompaniji o kojoj je reč tako i neke njegove nepokretne imovine.

65. Podnositelj predstavke se žalio, ali je njegova žalba odbačena 7. decembra 1993. godine.

Sud koji odlučuje po žalbi je istakao, prvo, da se prema Zakonu br. 575 od 15. maja 1965. godine, pretpostavlja da je pripadnik mafije opasan i da se zarad nametanja preventivnih mera, takva pripadnost može utvrditi na osnovu zaključaka, a potpuni dokazi su potrebni samo da bi ta osoba mogla da bude osuđena. U slučaju pre ovog, protiv podnosioca predstavke postojali su samo dokazi na osnovu indicija, kao što je odluka o zadržavanju do početka suđenja i izvođenje na sud. Uz to B. F. je jasno i glasno izjavio da je podnositelj predstavke bio i član i blagajnik mafijaške organizacije. Postojali su još i dodatni faktori, kao što su poslovni odnosi podnosioca predstavke s drugim mafijašima. Činjenica da je on smatrao da je u redu da se oženi sestrom jednog od mafijaških bosova i da na taj način i sam postane član mafijaškog klana, čime je nesumnjivo uvećana verovatnoća da će mu se ta kriminalna organizacija obratiti za pomoć, takođe svedoči o kontaktu podnosioca predstavke s mafijom.

66. Podnositelj predstavke se žalio Kasacionom sudu, ali i ta žalba je odbačena presudom od 3. oktobra 1994. godine s obrazloženjem da se ocena o tome da li je neka osoba opasna ili nije zasniva na svakom faktoru koji sud

smatra uverljivim. Okružni sud u Trapaniju i Apelacioni sud u Palermu su na osnovu dokaza koji su doveli do toga da podnosilac predstavke bude u pritvoru u pretrkivičnom postupku, utvrdili da postoji velika verovatnoća da podnosilac predstavke pripada mafijaškom klanu iz Alkama. Nije se mogla podneti žalba Kasacionom sudu u vezi s presudom izrečenom posle suđenja a ni apelacionim sudovima u vezi sa činjenicama.

67. U međuvremenu, 22. maja 1993. godine, prefekt Trapanija je naredio podnosiocu predstavke da preda svoj pasoš. Taj nalog se nije moga izvršiti budući da je podnosilac predstavke rekao da ga je izgubio. Prefekt je takođe naložio podnosiocu predstavke da da svoju ličnu kartu kako bi se na nju mogao udariti pečat „ne važi za putovanja u inostranstvo“.

68. Prefekt Trapanija je 1. juna 1993. godine izdao nalog za zaplenu vozačke dozvole podnosioca predstavke.

69. Preventivne mere su suspendovane do kraja suđenja i primenjivane su od 19. novembra 1994. godine pošto je Okružni sud u Trapaniju doneo oslobađajuću presudu za podnosioca predstavke.

70. Podnosiocu predstavke 13. februara 1996. godine nije izdato odobrenje da napusti Alkamo kako bi išao sa svojom ženom i jednim od sinova u bolnicu u Palermu – gde je trebalo da uradne neke analize – s obrazloženjem da te analize nisu vezane ni za kakvu ozbiljnu bolest.

71. U međuvremenu, 8. januara 1996. godine, podnosilac predstavke je Okružnom sudu u Trapaniju podneo zahtev za ukidanje preventivnih mera s obrazloženjem da je on sada konačno oslobođen optužbi (presudom od 14. decembra 1995. godine) i da on ne može da nađe zaposlenje.

72. Okružni sud je 11. juna 1996. godine odbacio ovu predstavku. Tom prilikom sud je prvo ponovio ustaljenu sudsku praksu Kasacionog suda prema kojoj one činjenice koje se utvde tokom suđenja, iako možda nisu dovoljne da bi osoba bila osuđena, bi ipak mogle, ako se na odgovarajući način podudare s drugim dokazima, da predstavljaju ozbiljne dokaze kojima bi se dokazalo da osoba koja je oslobođena optužbi može biti opasna. Takav je stav bio u slučaju pre ovog, rekao je Okružni sud u Trapaniju. Smatrao je da izjave koje je dao B. F. pokazuju da je podnosilac predstavke bio udružen s mafijaškim klanom iz Alkama, budući da to dokazuje činjenica da je njegov pokojni zet bio vođa glavnog klana. Što se tiče nemogućnosti da nađe posao, sud je smatrao da to nema veze s preventivnim merama budući da je podnosilac predstavke mogao u bilo kojem trenutku da zatraži dozvolu za rad koja bi mu naravno, bila izdata, pod uslovom da je taj rad u skladu s njegovim obavezama koje su određene preventivnim merama.

73. Podnosiocu predstavke je 7. oktobra 1996. godine vraćena lična karta na kojoj je udaren pečat „ne važi za putovanja u inostranstvo“.

74. Podnosilac predstavke je nenavedenog dana ponovo zatražio od Okružnog suda u Trapaniju da povuče preventivne mere protiv njega ponovivši da je on sada konačno oslobođen optužbi i naglasivši da je on uvek poštovao preventivne mere.

75. Okružni sud u Trapaniju je 21. oktobra 1997. godine odbacio tu predstavku navevši prvo, da je postupak vezan za preventivne mere potpuno odvojen od krivičnog postupka tako da oslobađajuća presuda nema automatsko dejstvo na preventivne mere za koje je već izdat nalog. Bilo kako bilo, podnosilac predstavke nije pokazao da je zaista promenio svoj stil života niti da se iskreno kaje.

76. Preventivne mere protiv podnosioca predstavke su prestale da se primenjuju 18. novembra 1997. godine.

E. Oduzimanje prava glasa

77. Kao rezultat nametanja specijalnih mera nadzora podnosiocu predstavke, Opštinski izborni odbor u Alkamu je 10. januara 1995. godine odlučio da podnosioca predstavke izbriše s biračkog spiska s obrazloženjem da su njegova građanska prava prestala u skladu sa članom 32 Predsedničkog ukaza br. 223 od 20. marta 1967. godine.

78. Podnosilac predstavke je uložio žalbu Gradskom izbornom odboru, u kojem tvrdi da u odluci od 10. januara 1995. godine nisu navedeni bilo kakvi razlozi i da je odluka da mu se izreknu preventivne mere doneta pre nego što je on oslobođen optužbi.

Odlukom od 27. februara 1995. godine koja je podnosiocu predstavke uručena 7. marta 1995. godine, Odbor je odbacio žalbu s obrazloženjem da je podnosilac predstavke lišen prava glasa po sili zakona (budući da su njegova građanska prava prestala po izricanju specijalne mere nadzora), a ne zbog odluke Izborne komisije. Podnosilac predstavke se nije žalio na tu odluku.

79. Po isteku preventivnih mera 19. novembra 1997. godine podnosilac predstavke je podneo zahtev da ponovo bude upisan u birački spisak.

80. Gradski izborni odbor je 28. novembra 1997. godine obavestio gradonačelnika Alkama da je podnosiocu predstavke odobrio da učestvuje na predstojećim izborima koji su bili zakazani za 30. novembar 1997. godine.

81. Gradonačelnik je 29. novembra 1997. godine obavestio podnosioca predstavke o odluci Izborne komisije.

82. Opštinska izborna komisija je 11. decembra 1997. godine ponovo upisala podnosioca predstavke u birački spisak Alkama.

F. Naknada za „nepravično“ zadržavanje u pritvoru

83. Podnosilac predstavke je 4. februara 1997. godine podneo zahtev Apelacionom sudu u Palermu za dodelu naknade u skladu sa članovima 314 i 315 Zakonika o krivičnom postupku zbog vremena provedeno u zatvoru od 21. aprila 1992. godine do 12. novembra 1994. godine, a oslobađajuća presuda od 14. decembra 1995. godine je potvrdila da je to bilo „nepravično“.

84. Apelacioni sud se složio s njegovom tvrdnjom u odluci od 20. januara 1998. godine koja je podneta Sekretarijatu 23. januara 1998. godine. Imajući u

vidu dužinu i naročito teške uslove boravka u zatvoru, štetu koju je podnosilac predstavke pretrpeo (po njegov ugled) kao i njegova porodica (koja je morala da putuje daleko da bi ga posetili), sud mu je dosudio iznos od 64.000.000 italijanskih lira.

II. RELEVANTNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. *Odredbe koje se odnose na dužinu pritvora pre početka suđenja*

85. Prvi stav člana 273 Zakonika o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP) predviđa „da niko ne može biti zadržan u pritvoru pre početka suđenja osim ako ne postoje ozbiljni dokazi o njegovoj krivici“.

86. Član 274 ZKP dalje predviđa da se može izdati nalog za pritvor do početka suđenja: „(a) ako taj pritvor nalažu posebni i neizbežni uslovi ispitivanja činjenica koje se ispituju u vezi sa stvarnom i neposrednom opasnošću po iznošenje ili autentičnost dokaza...; (b) ako je okrivljeni pobjegao ili postoji stvarna opasnost da će pobeći, pod uslovom da sud smatra da će mu u slučaju da bude osuđen biti izrečena kazna zatvora veća od dve godine; i (c) u slučaju, uzimajući u obzir specifičnu prirodu i okolnosti krivičnog dela i imajući u vidu karakter osumnjičenog ili optuženog koji se pokazao kroz njegovo ponašanje, postupke ili kriminalni dosije, da postoji stvaran rizik da će on počiniti ozbiljno krivično delo protiv neke osobe uz upotrebu oružja ili na neki drugi nasilan način, ili krivično delo protiv ustavnog poretka ili krivično delo koje se odnosi na organizovani kriminal ili drugo krivično delo iste prirode kao i ono za koje se sumnjiči ili za koje je optužen...“.

87. Prema članu 275 stav 3 ZKP izmenjen Uredbom sa zakonskom snagom br. 152 iz 1991. godine (koja je postao Zakon br. 203 iz 1991. godine) i Uredbom sa zakonskom snagom br. 292 iz 1991. godine (koji je postao Zakon br. 356 iz 1991. godine) postoji pretpostavka koja se može opovrgnuti, da takva potreba postoji kada se radi o određenim prestupima, kao što je pripadnost mafijaškoj organizaciji.

88. Član 303 ZKP propisuje maksimalno dozvoljeno vreme zadržavanja u pritvoru pre suđenja a koje varira u odnosu na fazu do koje se stiglo u postupku. Za krivično delo opisano u članu 416 *bis* Krivičnog zakonika, dozvoljeni periodi tokom postupka u prvom stepenu, jeste godina dana od početka trajanja pritvora optuženog pa sve do izdavanja naloga kojim se izvodi na sud i godinu dana od početka suđenja pa sve do izricanja prvostepene presude. Ako nalog za hapšenje nije izdat ili, u zavisnosti od slučaja, ako optuženom nije izrečena prvostepena presuda u toku relevantnog vremenskog perioda, pritvor pre suđenja prestaje da bude zakonit i optuženi mora biti pušten.

89. Međutim, član 304 stav 2 ZKP predviđa da za određena krivična dela, uključujući i ona predviđena članom 416 *bis* Krivičnog zakona, vremenski period predviđen članom 303 može biti produžen tokom suđenja, tokom odlučivanja

u prvom stepenu ili tokom žalbenog postupka, ako se ispostavi da je postupak posebno složen. Član 304 predviđa da dužina pritovora pre početka suđenja ne može, ni pod kojim uslovima, da premaši dve trećine najviše kazne za krivično delo za koje je optuženi okrivljen ili presude koju je izrekao prvostepeni sud.

90. Član 305 stav 2 ZKP predviđa: „Tokom preliminarne istrage, javni tužilac može zatražiti produženje perioda pritvora pre suđenja koje je pri isteku u onim slučajevima kada postoji ozbiljna potreba za merama predostrožnosti koje, u naročito složenim istragama, bezuslovno zahtevaju produženje perioda pritvora pre početka suđenja...“ Ta odredba dalje predviđa da takvo produženje može da bude obnovljeno samo još jednom i da, bez obzira na ishod, vremenski periodi predviđeni članom 303 ZKP ne mogu biti produženi za više od polovine.

91. U pogledu postupka pri puštanju zatvorenika na slobodu, 29. marta 1996. godine Ministarstvo pravde je obavestilo sve kaznene institucije da je potrebno da administrativne službe pružaju usluge i tokom noći kako bi se obezbedilo ne samo puštanje na slobodu zatvorenika, već između ostalog i prijem osumnjičenih koji su uhapšeni ili koji su se dobrovoljno predali kao i da mora da postoje hitna medicinska pomoć za zatvorenike.

B. Odšteta za „nepravično“ zadržavanje u zatvoru

92. Član 314 ZKP predviđa da bilo koje lice koje je oslobođeno optužbi presudom koja je postala konačna – s obrazloženjem da optužbe protiv njega nisu dokazane, da on nije počinio krivično delo, da krivično delo nije počinjeno ili da navedene činjenice nisu dovoljne da bi se smatrale krivičnim delom pred zakonom – ima pravo na pravičnu naknadu štete za onaj vremenski period koji je proveo u pritvoru pre početka suđenja, a pod uslovom da pogrešno predstavljanje ili krivica s njegove strane nisu faktori koji su doprineli njegovom lišavanju slobode.

93. Zahtev za naknadu štete mora biti podnet u roku od osamnaest meseci pošto presuda postane konačna. Maksimalni iznos naknade je 1.000.000.000 italijanskih lira.

C. Odredbe koje se odnose na cenzuru prepiske

94. Član 18 Zakona br. 354 od 26. jula 1975. godine, izmenjen u skladu sa članom 2 Zakona br. 1 od 12. januara 1977. godine, predviđa da sudija koji je nadležan za taj predmet ima ovlašćenje da izda nalog za cenzurisanje zatvorenikove prepiske – bez obzira da li se radi o istražnom sudiji ili sudiji koji sudi u tom predmetu – sve do izricanja prvostepene presude a posle toga tu nadležnost ima sudija koji je zadužen za sprovođenje presude. Sudija može izdati nalog za cenzurisanje zatvorenikove prepiske u obliku obrazložene odluke; međutim, ova odredbe ne određuje okolnosti pod kojima se takav nalog može izdati.

95. U praksi, cenzura prepiske znači da svu zatvorenikovu poštu zadržava i čita ili sudija koji je taj nalog izdao ili upravnik zatvora ili zaposleni u zatvoru

kojeg je upravnik zatvora u tu svrhu odredio; na cenzurisanu poštu se udara pečat da bi se znalo da je ona prošla inspekciju (vidi takođe član 36 Ukaz o primeni gore pomenutog Zakona br. 354 – Predsednički ukaz br. 431 od 29. aprila 1976. godine). U cenzuru ne spada brisanje reči ili rečenica, ali sudija može da izda nalog da jedno ili više pisama ne bude uručeno zatvoreniku; u takvim slučajevima, zatvorenik se o tome ima odmah obavestiti. Upravnik zatvora može izreći ovu drugu meru privremeno, ali on o tome mora obavestiti sudiju.

96. Član 103 ZKP zabranjuje zaplenu ili bilo kakav oblik cenzure prepiske između zatvorenika i njegovog advokata, pod uslovom da je to zaista prepiska tog tipa, osim u slučaju ako sudija s dobrim razlogom smatra da ta prepiska predstavlja samu suštinu krivičnog dela.

97. Isto tako, prema članu 35 prelaznih odredbi novog Zakonika o krivičnom postupku pravila o cenzuri zatvorenikove prepiske predviđena Zakonom br. 354 i Predsedničkim ukazom br. 431, se ne odnose na prepisku između zatvorenika i njegovog advokata. Međutim, da bi ta prepiska izbegla cenzuru, na koverti moraju biti naznačeni identitet i okrivljenog i njegovog advokata, ona mora sadržati i to da advokat deluje u tom svojstvu i reči „prepiska za potrebe sudskog postupka“ („*corrispondenza per ragioni di giustizia*“) koju potpisuje pošiljalac, koji takođe mora navesti postupak na koji se to pismo odnosi. Ako je pošiljalac advokat, njegov potpis mora overiti predsednik Advokatske komore ili njegov opunomoćenik.

98. Budući da je cenzura prepiske administrativni čin i ne utiče na ličnu slobodu zatvorenika, Kasacionom sudu se s tim u vezi ne može podneti žalba (Kasacioni sud, presude br. 3141 od 14. februara 1990. godine i br. 4687 od 4. februara 1992. godine).

99. Član 35 Zakona o upravljanju zatvorima (Zakon br. 354 od 26. jula 1975. godine) predviđa mogućnost da zatvorenici mogu slati zahteve ili žalbe u zatvorenoj koverti sledećim organima vlasti:

- (i) upravniku zatvora, zatvorskim inspektorima, generalnom direktoru kaznenih institucija i ministru pravde;
- (ii) sudiji koji je zadužen za izvršavanje presuda;
- (iii) sudskim i zdravstvenim organima vlasti koji vrše inspekciju zatvora;
- (iv) predsedniku regionalnog saveta;
- (v) predsedniku Republike.

D. Dejstvo člana 41 bis Zakona br. 354 iz 1975. godine na cenzuru prepiske

100. Prema članu 41 *bis* Zakona o upravljanju zatvorima koji je izmenjen u skladu sa Zakonom br. 356 od 7. avgusta 1992. godine, ministar pravde ima ovlašćenje da suspenduje primenu redovnog zatvorskog režima – kao što je predviđeno Zakonom br. 354 iz 1975. godine – u potpunosti ili delimično ako on ne zadovoljava standarde neophodne za očuvanje javnog reda i bezbednosti.

On mora navesti razloge za svoju odluku a sudsko preispitavanje je dopušteno. Odredba se može primeniti samo u slučajevima kada je zatvorenik krivično gonjen ili osuđen za jedno od krivičnih dela predviđenih članom 4 *bis* zakona. U krivična dela o kojima je reč spadaju i ona koja su vezana za mafijaške aktivnosti. Prema članu 446 od 28. novembra 1999. godine ta odredba ostaje na snazi do 31. decembra 2000. godine.

101. Član 41 *bis* ne sadrži spisak ograničenja koja se mogu nametnuti. Ta ograničenja određuje ministar pravde. Kada je počeo da se primenjuje, član 41 *bis* je bio zamišljen tako da daje ovlašćenje ministru pravde da cenzuriše zatvorenikovu prepisku.

102. U presudama br. 349 i br. 410 koje su izrečene 1993. godine, Ustavni sud Italije, koji je razmatrao pitanje da li je takav sistem dosledan principu da ne treba zadirati u ovlašćenja zakonodavca, zaključio je da je član 41 *bis* u skladu s Ustavom. Međutim, Sud je takođe naveo da član 15 Ustava nalaže da je neophodno da za svako ograničenje prepiske sudovi moraju da izdaju obrazloženu odluku. U skladu s tim, ministar pravde nema ovlašćenja da izriče mere vezane za zatvorenikovu prepisku.

E. Relevantne odredbe koje se odnose na preventivne mere u pojedinačnim slučajevima

103. Zakon br. 1423 od 27. decembra 1956. godine je uveo pravo na izricanje preventivnih mera. Te mere imaju za cilj da spreče pojedince koji se smatraju „opasnim po društvo“ da izvrše krivična dela. Sadašnji statut razvrstava lica u tri grupe ljudi koji predstavljaju opasnost po društvo: (a) svako ko se na osnovu činjeničnih dokaza može smatrati višestrukim izvršiocom krivičnih dela; (b) svako za koga se na osnovu njegovog ponašanja ili načina života, što je potkrepljeno činjeničnim dokazima, može smatrati da redovno stiče prihode od kriminala; i (c) svako ko se na osnovu njegovog ponašanja, što je potkrepljeno činjeničnim dokazima, može smatrati da je počinio krivična dela kojima je ugrožen mentalni ili fizički integritet maloletnika ili ko predstavlja opasnost po društvo, bezbednost ili javni red.

104. Član 3 Zakona 1423/56 predviđa da lica koja predstavljaju opasnost po društvo mogu biti stavljena pod specijalni policijski nadzor. Ako je potrebno, uz tu meru se može zahtevati da to lice ne boravi u jednoj ili više imenovanih gradova ili pokrajina ili ako se to lice smatra naročito opasnim, da se izda nalog obaveznog prebivališta kojim se od tog lica zahteva da živi u određenoj opštini (*obbligo di soggiorno*).

105. Nadležnost za izdavanje takvih naloga ima isključivo sud koji zaseda u glavnom gradu provincije. Sud zaseda bez prisustva javnosti i pošto je saslušao predstavnika Javnog tužilaštva i lica za koje je predloženo da mu se mera izrekne, a koje ima pravo da podnese podneske i da ga zastupa advokat, sud mora izdati obrazloženu odluku. Obe strane se mogu žaliti u roku od deset dana. Podnošenje žalbe nema suspenzivno dejstvo. Posle Apelacionog suda žalba se može uložiti Kasacionom sudu.

106. Prilikom izricanja preventivnih mera, sud mora odrediti njihovo trajanje – između godinu dana i najviše pet godina – i mora tačno odrediti uslove koje to lice mora da poštuje.

107. Prema Zakonu br. 575 od 31. maja 1965. godine koji je izmenjen i dopunjen 1982. godine, mogu se izreći preventivne mere u obliku naloga za specijalni nadzor, obaveznog prebivališta ili isključenja, onim licima protiv kojih postoje dokazi (*indiziati*) da pripadaju nekoj mafijaškoj organizaciji.

108. Zakon br. 327 od 3. avgusta 1988. godine predviđa da se nekom licu može izreći nalog da boravi u mestu u kojem ima svoje boravište ili prebivalište.

109. Konačno, u onim slučajevima kada je suđenje već počelo, Zakon br. 55 od 19. marta 1990. godine omogućava sudovima da obustave postupak vezan za primenu preventivnih mera do okončanja suđenja.

F. Odredbe vezane za lišavanje prava glasa

110. Član 2 Predsedničkog ukaza br. 223 od 20. marta 1967. godine predviđa, između ostalog, da će lica kojima su izrečene preventivne mere putem sudskog naloga ili administrativne odluke, biti lišena prava glasa.

111. Član 32 stav 1 (3) tog ukaza predviđa da u takvim slučajevima prefekt (*questore*) koji ima ovlašćenja da sprovede takve mere, mora da obavesti opštinu u kojoj ta osoba živi o svakoj odluci koja podrazumeva gubitak građanskih prava. Opštinska izborna komisija zatim briše ime te osobe s biračkog spiska, čak i van predviđenog vremena kada se vrši ažuriranje spiskova.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANA 3 KONVENCIJE

112. Podnosilac predstavke se žalio da je tokom prvog meseca provedenog u pritvoru u zatvoru na Pjanozi bio podvrgnut postupanju koje se kosi sa članom 3 Konvencije koji predviđa:

„Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.“

A. Navodno zlostavljanje u zatvoru na Pjanozi

113. Država je priznala da je situacija u zatvoru na Pjanozi tokom leta i jeseni 1992. godine bila veoma teška, naročito zbog izuzetno napete atmosfere u to vreme.

114. Inicijalno je Država pred Komisijom potvrdila: „Ta žalosna dela su počinili određeni zatvorski čuvari na sopstvenu inicijativu; takvi prestupi se ne mogu smatrati delom opšte politike. Takvo ponašanje koje zaslužuje osudu, nepredvidivo je i nepoželjeno – sasvim suprotno tome: ono predstavlja krivično delo – Država se ne može smatrati odgovornom jer je ona sa svoje strane

reagovala putem pravosudnih organa kako bi ponovo uspostavila vladavinu prava koju upravo ovakve epizode podrivaju.“

115. Međutim, na saslušanju pred Sudom, Država je navela da se u ovom slučaju, u odsustvu bilo kakvih uverljivih medicinskih dokaza, ne može smatrati da je dostignut onaj stepen ozbiljnosti koji je neophodan da bi došlo do povrede člana 3 Konvencije.

116. U svakom slučaju, Država se nije složila sa zaključcima Komisije da nije reagovala na činove nasilja koje su počinili njeni predstavnici. Država je tvrdila da činjenica što istraga koja je sprovedena s ciljem da se utvrdi identitet zatvorskih čuvara koji su navodno bili odgovorni za zlostavljanje, nije bila uspešna, ne predstavlja kršenje člana 3, budući da se sudska praksa Suda po povom pitanju ne bi mogla tumačiti tako kao da Država nije ispunila svoje obaveze u skladu sa članom 3 Konvencije osim ako istraga ne rezultira izricanjem presude. Pitanje bi pre moglo da bude da li je istraga detaljno sprovedena ili da li su organi vlasti krivi za greške ili propuste. U ovom slučaju, organi vlasti koji su sprovedeli istragu su pokazali odlučnost i nisu štedeli truda kako bi utvrdili identitet odgovornih lica. Naprotiv, podnosilac predstavke je taj koji je odgovoran za neuspeh istrage zato što nije zatražio lekarski pregled odmah pošto je bio izložen zlostavljanju o kojem je reč. Uz to, činjenica što podnosilac predstavke koji je ujedno i jedini svedok koji je mogao da pruži direktne dokaze, nije bio u stanju da identifikuje zatvorske čuvarе s fotografija koje su mu pokazane, ukazivalo je na to da bi svake dalje aktivnosti od strane istražitelja bile uzaludne.

117. Podnosilac predstavke je rekao da je posebno između jula i septembra 1992. godine bio podvrgnut brojnim činovima nasilja, ponižavanja i šikaniranja, pretnjama i drugim oblicima mučenja, i fizičkog i mentalnog (vidi gore stav 29). Mnogo puta su ga šamarali i udarali i pretrpeo je povrede prstiju, kolena i testisa. Bio je podvrgavan telesnom pretresu tokom tuširanja i ostajao je vezan tokom lekarskih pregleda. Njegovo protestovanje je bilo uzaludno, čak i opasno. Jednom prilikom kada se bunio pošto su mu stražari pocepali odeću, jedan od stražara mu je pretio, vređao ga i udario ga je. Usled toga, oštećene su mu naočare i jedan veštački zub i – kako pokazuju zdravstveni podaci – odbijen mu je zahtev da mu oni budu popravljani. Lekarskim uverenjem od 20. aprila 1996. godine potvrđuje se postojanje psiholoških poremećaja od kojih je patio od kada je zatvoren u zatvor na Pjanozi.

118. Podnosilac predstavke je tvrdio da je tadašnja vlast nesumnjivo bila svesna incidenata u zatvoru na Pjanozi i da ih je tolerisala. U vezi s tim on se pozvao na jedan dopis koji je sastavio sudija u Livornu koji je zadužen za izvršenje presuda, u kojem se kaže da metodi korišćeni u zatvoru na Pjanozi za cilj imaju zastrašivanje zatvorenika. Uz to, činjenica da je njegova žalba arhivirana s obrazloženjem da se ne može utvrditi identitet počinioca, označavala je odobravanje nezakonitog čina i pokazala da je tadašnja vlast kriva za izazivanje ili podsticanje događaja u zatvoru na Pjanozi.

119. Kao što je Sud u više navrata naveo, članom 3 zajemčena je jedna d najosnovnijih vrednosti demokratskih društava. Čak i u najtežim okolnostima,

kao što je borba protiv terorizma i organizovanog kriminala, Konvencija izričito zabranjuje mučenje i nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Za razliku od većine materijalnih odredbi Konvencije i Protokola br. 1 i 4, član 3 ne pruža mogućnost za izuzetke i odstupanja od onog što je dozvoljeno u skladu sa članom 15 stav 2, čak i u slučaju javne opasnosti koja pretila opstanku nacije (vidi predmet *Selmouni v. France* [GC], br. 25803/94, st. 95, ECHR 1999–V, presuda u predmetu *Assenov and Others v. Bulgaria* od 28. oktobra 1998. godine, *Reports of Judgments and Decisions* 1998–VIII, str. 3288, st. 93). Konvencija izričito zabranjuje mučenje i nečovečne ili ponižavajuće postupke ili kazne, bez obzira na ponašanje žrtve (vidi presudu od 15. novembra 1996. godine u predmetu *Chahal v. the United Kingdom*, *Reports* 1996–V, str. 1855, st. 79). Priroda krivičnog dela koje je navodno počinio podnosilac predstave je stoga irelevantna u smislu člana 3.

120. Sud podseća da zlostavljanje mora dostići minimalni stepen težine da bi se moglo podvesti pod dejstvo člana 3. Procena tog minimalnog potrebnog nivoa je relativna: ona zavisi od svih okolnosti slučaja, kao što je trajanje postupanja, njegovi fizički i mentalni efekti, i u nekim slučajevima, zavisi i od pola, starosti i zdravstvenog stanja žrtve. U odnosu na lice lišeno slobode, pribegavanje fizičkoj sili koju nije nužno on izazvao svojim ponašanjem, umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja kršenje prava predviđenog članom 3 (vidi presudu od 9. juna 1998. godine u predmetu *Tekin v. Turkey*, *Reports* 1998–IV, str. 1517–18, st. 52 i 53, i gore navedenu presudu *Assenov and Others v. Bulgaria*, str. 3288, st. 94).

Sud je smatrao da je postupanje bilo „nečovečno“ zato što je, između ostalog, bilo počinjeno s umišljajem, trajalo je satima bez prekida i izazvalo je ili stvarnu telesnu povredu ili intenzivnu psihičku i mentalnu patnju, a bilo je i „ponižavajuće“ zato što je kod žrtvova izazivalo osećaj straha, duševnog bola i inferiornosti koji je mogao da ih ponizi. Da bi te kazne ili postupci bili „nečovečni“ ili „ponižavajući“, pretrpljena patnja ili poniženje mora, u svakom slučaju, da prevaziđe neizbežni element patnje ili poniženja koji se povezuje s datim oblikom legitimnog postupanja ili kažnjavanja. Pitanje da li je svrha takvog postupanja bila da ponizi ili omalovaži žrtvu, jeste faktor koji takođe treba uzeti u razmatranje (vidi, na primer, *V. v. the United Kingdom* [GC], br. 24888/94, st. 71, ECHR 1999–IX, i presudu od 16. decembra 1997. godine u predmetu *Raninen v. Finland*, *Reports* 1997–VIII, str. 2821–22, st. 55), ali odsustvo bilo koje takve svrhe ne može u potpunosti da isključi zaključak da je došlo do povrede člana 3.

121. Tvrdnje o zlostavljanju moraju da budu praćene odgovarajućim dokazima (vidi, *mutatis mutandis*, presudu od 22. septembra 1993. godine u predmetu *Klaas v. Germany*, Series A No. 269, str. 17–18, st. 30). Kako bi procenio ove dokaze, Sud usvaja standard dokaza „van razumne sumnje“ ali dodaje da takvi dokazi mogu da proisteknu iz istovremenog postojanja dovoljno jakih, jasnih i saglasnih zaključaka ili sličnih neopovrgnutih pretpostavki činjenica (vidi presudu od 18. januara 1978. godine u predmetu *Ireland v. the United Kingdom*, Series A No. 25, str. 64–65, st. 161 *in fine*).

122. U ovom slučaju, zlostavljanje na koje se podnosilac predstavke žalio sastojalo se, s jedne strane, od toga što su ga šamarali, udarali, gnječili mu testise i udarali pendrekom i s druge strane od, uvreda, nepotrebnih telesnih pretresa, činova ponižavanja (kao što je na primer to što je tokom lekarskog pregleda morao da ostane s vezanim liscama na rukama), zastrašivanja i pretnji.

123. Sud primećuje na početku da je na suđenju, Država tvrdila da nema medicinskih dokaza koji bi potvrdili da je zlostavljanje dostiglo onaj nivo ozbiljnosti koji bi omogućio da se ono smatra kao potvrda člana na koji se poziva. Iako taj argument nije dat u ranijoj fazi postupka, Sud ga uprkos tome mora ispitati u svetlu značaja i ozbiljnosti ustanovljene povrede člana 3 Konvencije.

124. Sud primećuje da, kao što je Država rekla, podnosilac predstavke nije pružio bilo kakve neoborive dokaze u prilog njegovim tvrdnjama o zlostavljanju niti je dao detaljan prikaz zloupotrebe kojoj su ga zatvorski stražari u zatvoru na Pjanozi navodno podvrgli, naročito u periodu između jula i septembra 1992. godine. On je samo opisao situaciju za koju kaže da je bila široko rasprostranjena u zatvoru na Pjanozi u to vreme i pozvao se na dopis od 12. decembra 1996. godine predsednika Suda koji je zadužen za izvršenje presuda (vidi gore stav 50). Zaista, jedini konkretni dokazi koje je podnosilac predstavke dao po ovom pitanju, naime, zdravstveni karton iz zatvora na Pjanozi (vidi gore stavove 31–33), lekarski izveštaj od 24. marta 1995. godine i rezultat snimka kolena skenerom od 3. aprila 1996. godine (vidi gore stav 34), kao i potvrdu o njegovom mentalnom zdravlju koja je sastavljena 20. marta 1996. godine (vidi gore stav 35), nisu dovoljni da popune tu prazninu. Stoga, nema ničega u zatvorskoj zdravstvenoj evidenciji što bi pokazalo da je problem koji je podnosilac predstavke imao bio izazvan udarcima koje mu je zadao zatvorski čuvar. Ne postoji ni bilo kakvih dokaza o tome da su povrede kolena nastale usled zlostavljanja, posebno što on nije zbog toga zatražio lekarski pregled sve do 10. avgusta 1993. godine (istovremeno tvrdeći da se zlostavljanje u velikoj meri smanjilo i čak prestalo do kraja septembra 1992. godine). Štaviše, potvrda koja pokazuje da on pati od psiholoških poremećaja, izdata je tri i po godine posle datog događaja i ne ukazuje ni na kakvu uzročno-posledičnu vezu (u njoj se samo navodi da su poremećaji počeli tri godine ranije – drugim rečima, po prestanku incidenata na koje se podnosilac predstavke žalio).

125. Sud priznaje da zatvorenicima može biti teško da dođu do dokaza o zlostavljanju koje su pretrpeli od strane zatvorskih čuvara. U vezi s tim, Sud primećuje da je podnosilac predstavke tvrdio da su zatvorski stražari vršili pritisak na zatvorenike tako što su im pretili odmazdom ako ih odaju. Sud zapaža, međutim, da podnosilac predstavke, na primer, nije naveo da mu je bilo kada uskraćena dozvola da poseti lekara. Uz to, podnosilac predstavke je preko svojih advokata podneo nekoliko zahteva sudskim vlastima, posebno vezano za puštanje na slobodu (vidi gore stavove 14, 15, 19 i 21); ti zahtevi su podneti nedugo posle septembra 1992. godine, što znači nedugo pošto se dato zlostavljanje smanjilo ili je čak prestalo. Pa ipak on se nije žalio na postupanje u zatvoru sve do prethodnog saslušanja 2. oktobra 1993. godine (vidi gore stav 36). Podnosilac predstavke nije pružio obrazloženje zbog tog velikog kašnjenja.

126. Sud je ispitao dopis od 12. decembra 1996. godine predsednika suda koji je zadužen za izvršenje presuda; Država je bila ta koja ga je dala Komisiji (vidi gore stav 50). Iako ne potcenjuje ozbiljnost stvari na koje se kritika odnosi, Sud ne može da izgubi iz vida činjenicu da dopis ne predstavlja ništa više do uopštenu ocenu koja nije zasnovana na konkretnim i dokazivim činjenicama. Stoga, nije u stanju da ih tretira kao nepobitne dokaze.

127. U ovim okolnostima, Sud smatra da materijal koji ima pred sobom vezano za tvrdnje podnosioca predstavke da je bio podvrgnut fizičkom i mentalnom zlostavljanju u zatvoru na Pjanozi ne predstavlja dovoljno jak dokaz koji bi išao u prilog tom zaključku.

128. Niti se taj nalaz dovodi u pitanje opštim uslovima u zatvoru na Pjanozi u dato vreme, kao što je to u svom izveštaju od 5. septembra 1992. godine opisao sudija iz Livorna koji je zadužen za izvršenje presuda (vidi gore stavove 42–43): izveštaj ne sadrži bilo kakve dokaze koji se direktno odnose na položaj podnosioca predstavke, a ozbiljnost i obim zlostavljanja koji se u njemu opisuje smanjili su se na manje uznemiravajuću meru posle istrage koju su sprovele zatvorske vlasti o kojima je reč (vidi gore stavove 44–46).

129. U zaključku, budući da mu dokazi kojima raspolaže ne omogućavaju da utvrdi van razumne sumnje da je podnosilac predstavke bio podvrgnut postupanju koje je dostiglo potrebni nivo težine da bi potpalo pod opseg dejstva člana 3, Sud smatra da ne postoji dovoljno dokaza kako bi zaključio da je došlo do povrede člana 3 Konvencije zbog navodnog zlostavljanja.

B. Priroda istraga koje su sprovedene

130. Sud primećuje da, sve zajedno uzeto, izjave koje je podnosilac predstavke dao istražnom sudiji u Trapaniju prilikom saslušanja 2. oktobra 1993. godine i karabinjerima 5. januara 1994. godine, daju opravdan razlog da se posumnja da je podnosilac predstavke podvrgnut neodgovarajućem postupanju u zatvoru na Pjanozi.

Ne sme se zaboraviti ni to da su zatvorski uslovi u zatvoru na Pjanozi bili u centru medijske pažnje tokom tog perioda (vidi gore stav 44), i da su se i drugi zatvorenici žalili na postupanje slično onome koje je opisao podnosilac predstavke (vidi gore stavove 36 i 43), i na taj način potvrdili njegove navode.

131. Sud smatra da kada neko lice pouzdano tvrdi da je od strane policije ili sličnih predstavnika države bio izložen postupanju kojim se krši član 3, ta odredba, ako se čita zajedno s opštim dužnostima Države u skladu sa članom 1 Konvencije „da jemče svakom u svojoj nadležnosti prava i slobode određene u ... Konvenciji“, indirektno zahteva sprovođenje delotvorne zvanične istrage. Kao i u istrazi prema članu 2, takva istraga bi trebalo da bude u stanju da utvrdi identitet i dovede do kažnjavanja odgovornih lica (vidi, u vezi sa članom 2 Konvencije, presudu od 27. septembra 1995. godine u predmetu *McCann and Others v. the United Kingdom*, Series A No. 324, str. 49, st. 161; presudu od 19. februara 1998. godine u predmetu *Kaya v. Turkey, Reports 1998–I*, str. 324, st. 86; i presudu

od 2. septembra 1998. godine u predmetu *Yaşa v. Turkey, Reports* 1998–VI, str. 2438, st. 98). U suprotnom bi opšta pravna zabrana mučenja i nečovečnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, bez obzira na svoj fundamentalni značaj (vidi gornji stav 119), bila nedelotvorna u praksi i bilo bi moguće da predstavnici države u nekim slučajevima potpuno nekažnjeno zloupotrebe prava onih koji su pod njihovom kontrolom (vidi gore pomenutu presudu *Assenov and Others v. Bulgaria*, str. 3290, st. 102).

132. Sud primećuje da pošto je istražni sudija obavestio relevantno javno tužilaštvo o optužbama za zlostavljanje koje je na prethodnom saslušanju izneo podnosilac predstavke, državni organi vlasti su sproveli određenu istragu o tim tvrdnjama (vidi gore stavove 37–41). Sud, međutim, nije zadovoljan i smatrao je da istrage nisu bile dovoljno temeljne i efikasne da bi zadovoljile uslove iz člana 3.

133. Sud primećuje na početku da je istraga javnog tužilaštva u Livornu bila veoma spora: prošlo je četrnaest meseci od kada je 5. januara 1994. godine podnosilac predstavke razgovarao s karabinjerima, do sledećeg sastanka koji je za cilj imao da on identifikuje počinioca. A dokumentacija pokazuje da jedino što je tokom tog intervala preduzeto jeste pribavljanje fotokopija (a ne snimaka) fotografija zatvorskih stražara koji su radili u zatvoru na Pjanozi. Treba podsetiti da je tokom tog perioda podnosilac predstavke i dalje boravio u zatvoru na Pjanozi kao zatvorenik.

134. Ono što je Sud smatrao naročito upečatljivim jeste i to da iako je podnosilac predstavke 9. marta 1995. godine ponovio da bi mogao da identifikuje dotične čuvare kada bi imao priliku da ih lično vidi, ništa nije urađeno da bi mu se omogućilo da on to i učini, a samo devet dana kasnije javno tužilaštvo je tražilo i dobilo odobrenje za nalog da arhivira ovaj predmet s obrazloženjem ne da su tvrdnje neosnovane već da nije utvrđen identitet počinioca.

135. Neaktivnost italijanskih organa vlasti je još žalosnija i usled činjenice da žalba podnosioca predstavke nije bila jedina takve vrste. Postojanje kontroverzne prakse koju su primenjivali zatvorski čuvari u zatvoru na Pjanozi su javno i energično osudili čak i državni organi (vidi gore stavove 42–45).

136. U ovim okolnostima, uzimajući u obzir izostanak temeljne i efikasne istrage o uverljivim tvrdnjama podnosioca predstavke da je bio zlostavljan od strane zatvorskih čuvara dok je bio u pritvoru u zatvoru na Pjanozi, Sud smatra da je došlo do povrede člana 3 Konvencije.

C. Navodno nečovečna i ponižavajuća priroda transfera iz zatvora na Pjanozi

137. Podnosilac predstavke je takođe tvrdio da su uslovi u kojima su zatvorenici prebacivani iz zatvora na Pjanozi u druge zatvore bili nečovečni i ponižavajući.

138. Sud primećuje, međutim, da podnosilac predstavke nije pružio detaljne informacije o tome koliko je puta bio prebacivan iz zatvora na Pjanozi ni datume niti precizne detalje o uslovima prilikom takvih transfera. On se takođe

nije žalio nadležnim organima vlasti zbog uslova prebacivanja. Kao i Komisija, i Sud stoga smatra da ne postoji dovoljno dokaza kako bi zaključio da je došlo do povrede člana 3 zbog toga.

II. NAVODNA POVREDA ČLANA 5 STAV 3 KONVENCIJE

139. Podnosilac predstavke se žalio na dužinu pritvora pre početka suđenja i tvrdio je da je došlo do povrede člana 5 stav 3 Konvencije koji predviđa:

„3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode shodno odredbama iz stava 1 (c) ovog člana biće bez odlaganja izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom određeno da obavlja sudske funkcije i imaće pravo da mu se sudi u razumnom roku ili da bude pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti jemstvima da će se lice pojaviti na suđenju.“

140. Država je osporavala navode dok se Komisija s njima složila.

A. Gubitak statusa žrtve

141. Država je navela da budući da je Apelacioni sud u Palermu dosudio podnosiocu predstavke novčani iznos kao naknadu za vreme koje je proveo u pritvoru pre početka suđenja, Država je priznala, barem u suštini, i obezbedila pravno zadovoljenje za svaku povredu člana 5 stav 3 Konvencije. U skladu s tim, podnosilac predstavke ne može više da tvrdi da je žrtva takve povrede.

142. U predmetu *Amuur v. France* (presuda od 25. juna 1996. godine, *Reports* 1996–III, str. 846, st. 36) i u predmetu *Dalban v. Romania* ([GC], br. 28114/95, st. 44, ECHR 1999–VI), Sud je ponovio da „odluka ili mera povoljna po podnosioca predstavke u načelu nije dovoljna da bi ga lišila statusa „žrtve“ osim ako državni organi nisu priznali, bilo izričito ili u suštini, a zatim pružili pravno zadovoljenje za kršenje Konvencije“.

143. U ovom slučaju, iako se Apelacioni sud u Palermu odlukom od 20. januara 1998. godine koja je podneta Sekretarijatu 23. januara 1998. godine, složio sa zahtevom podnosioca predstavke za naknadu zbog nepravilnog držanja u pritvoru, on je svoju odluku doneo na osnovu člana 314 stav 1 Zakonika o krivičnom postupku, koji daje pravo na naknadu štete „svakom licu koje je oslobođeno optužbi presudom koja je postala konačna“ (vidi gore stav 92). Pritvor se smatra „nepravilnim“ zbog oslobađajuće presude, i nakanada u skladu sa članom 314 stav 1 ne dovodi do zaključka da pritvor nije zadovoljio uslove iz člana 5 Konvencije. Mada je tačno da je dužina vremena koje je podnosilac predstavke proveo u pritvoru pre početka suđenja uzeta u obzir prilikom obračunavanja iznosa naknade štete, u datoj presudi se ne priznaje, ni direktno ni indirektno, da je ona bila preterana.

144. U zaključku, Sud smatra da uprkos tome što mu je isplaćena suma na ime odštete za vreme provedeno u pritvoru pre početka suđenja, podnosilac predstavke i dalje može da tvrdi da je „žrtva“ u smislu člana 34 Konvencije povredom člana 5 stav 3.

B. Osnovanost pritužbe

1. Vremenski period koji treba uzeti u razmatranje

145. Strane u sporu i Komisija su se složili da je vremenski period koji treba uzeti u razmatranje započeo 21. aprila 1992. godine, kada je podnosilac predstavke prituven.

146. U pogledu toga kada se taj vremenski period završio, podnosilac predstavke i Komisija su uzeli dan kada je podnosilac predstavke oslobođen (13. novembar 1994. godine – vidi gore stav 24). Država je s druge strane, tvrdila da se taj vremenski period okončao 12. novembra 1994. godine, dan kada je izrečena prvostepena presuda (vidi gore stav 23).

147. Sud ponavlja da okončanje vremenskog perioda koji se pominje u članu 5 stav 3 jeste „dan kada se optužba utvrdi, čak ako to učini samo prvostepeni sud“ (vidi presudu od 27. juna 1968. godine u predmetu *Wemhoff v. Germany*, Series A No. 7, str. 23–24, st. 9). Dakle, vreme koje je podnosilac predstavke proveo u pritvoru pre početka suđenja se, za potrebe člana 5 stav 3 Konvencije, okončalo 12. novembra 1994. godine.

148. Vremenski period koji treba uzeti u razmatranje je dakle trajalo skoro dve godine i sedam meseci.

3. Opravdanost dužine trajanja pritvora

(a) Navodi lica koja su se pojavljivala pred Sudom

149. Podnosilac predstavke je naveo da se dužina trajanja pritvora pre početka suđenja ne može smatrati opravdanom u smislu člana 5 stav 3 Konvencije.

Nije postojalo ozbiljnih dokaza o krivici budući da su se optužbe zasnivale na lažnim tvrdnjama jednog pokajnika (*pentito*) i nije postojala opasnost od toga da podnosilac predstavke počini neko drugo krivično delo. Imao je tu nesreću da bude optužen za pripadnost mafiji baš u vreme kada su italijanski organi vlasti želeli da pokažu koje sve napore ulažu da bi stali na put toj organizaciji. Tako da nije bilo nikakvih izgleda da on bude pušten na slobodu uprkos činjenici da nije imao krivični dosije.

150. Država je priznala da je vremenski period koji je podnosilac predstavke proveo u pritvoru pre početka suđenja dugačak, ali je tvrdila da je on bio opravdan u datom slučaju imajući u vidu pozamašne dokaze protiv njega. Država je naročito tvrdila da u onim slučajevima koji se odnose na krivična dela vezana za mafiju, kao što je ovaj, organi vlasti imaju obavezu da sprovedu izuzetno pomnu i detaljnu istragu u vidu „maksi-suđenja“, što neizbežno podrazumeva veoma dugačke i složene istrage i suđenja.

151. Komisija je smatrala da što je duže trajala istraga, sve je potrebnije bilo da organi vlasti dođu do konkretnih i određenih dokaza o pretpostavljenom riziku da će podnosilac predstavke pobeći, ponovo počiniti krivično delo ili re-metiti dokaze. Pretpostavka koja proizilazi iz člana 273 Zakonika o krivičnom

postupku samo po sebi ne opravdava to što je podnosilac predstavke toliko drugo zadržan u pritvoru.

Uz to, Komisija je smatrala da dati postupak nije sproveden onako brzo i efikasno kao što to zahteva član 5 stav 3. Uprkos tome što su dokazi protiv podnosioca predstavke bili slabi, Država je tvrdila, uopšteno govoreći, da je potrebno sprovesti složenu bankarsku i fiskalnu istragu, a da pri tome nije utvrdila korake koje treba preduzeti i koji su zaista preduzeti.

(b) *Ocena Suda*

(i) **Ustanovljena načela u skladu s praksom Suda**

152. Prema praksi Suda, pitanje da li je vremenski period pritvora opravdan ne može biti ocenjen *in abstracto*. Da li je opravdano da optuženi ostane u pritvoru, to je nešto što se mora oceniti u svakom pojedinačnom slučaju u skladu s posebnim odlikama slučaja. Produženi pritvor se može opravdati u datom slučaju samo ako postoje određene indikacije da je to od istinskog javnog interesa koji će, bez obzira na pretpostavku nevinosti, prevagnuti nad pravilom poštovanja slobode pojedinca (vidi, između ostalih izvora, presudu od 26. januara 1993. godine u slučaju *W. v. Switzerland*, Series A No. 254–A, str. 15, st. 30).

Pre svega je na nacionalnim pravosudnim organima vlasti da obezbede da, u datom slučaju, pritvor pre početka suđenja optuženog lica bude u razumnom trajanju. Da bi se to postiglo, moraju se ispitati sve činjenice koje idu u prilog ili su protivne postojanju istinske potrebe od javnog interesa koje opravdavaju, s dužnim uvažavanjem načela pretpostavke nevinosti, udaljavanje od pravila poštovanja slobode pojedinca i moraju ih navesti u svojim odlukama kojima odbacuju zahtev za puštanje na slobodu. Na osnovu razloga koji su dati u tim odlukama i zbog istinitih činjenica koje pominje podnosilac predstavke u svojim žalbama, Sud je pozvan da odluči da li je došlo do povrede člana 5 stav 3 Konvencije.

153. Postojanje osnovane sumnje da je uhapšeno lice počinilo krivično delo jeste uslov *sine qua non* zakonitosti produžavanja pritvora, ali pošto prođe određen vremenski period ono više nije dovoljno. U takvim slučajevima, sud mora utvrditi da li ostali razlozi koje navode pravosudni organi vlasti opravdavaju lišavanje slobode. U slučajevima kada su ti razlozi bili „relevantni“ i „dovoljni“, Sud takođe mora utvrditi da li su nadležni državni organi vlasti pokazali „naročitu marljivost“ u vođenju postupka (vidi presudu od 24. avgusta 1998. godine u predmetu *Contrada v. Italy*, Reports 1998–V, str. 2185, st. 54 i presudu od 23. septembra 1998. godine u predmetu *I. A. v. France*, Reports 1998–VII, str. 2978–79, st. 102).

(ii) **Primena ovih načela u ovom predmetu**

154. Sud primećuje da su relevantni organi vlasti ispitali da li podnosilac predstavke treba da ostane u pritvoru pošto je u tri navrata podneo zahtev za puštanje na slobodu: 6. maja 1992. godine, 29. decembra 1992. godine i 8. februara 1993. godine. Uz to, 22. juna 1993. godine razmatrano je da li treba

produžiti dozvoljeni maksimalni vremenski period za zadržavanje u pritvoru pre početka suđenja (vidi gore stavove 14–20).

Organi vlasti su se prilikom odbijanja da podnosioca predstavke puste na slobodu, istovremeno oslanjali na postojanje ozbiljnih dokaza njegove krivice, na postojanje opasnosti vršenja pritiska na svedoke i na postojanje rizika od remećenja dokaza. Oni su se takođe oslanjali na pretpostavku koja proističe iz člana 275 stav 3 Zakonika o krivičnom postupku (vidi gore stav 87).

Odlučujući da produži pritvor pre početka suđenja, Sud se pozvao na postojanje opasnosti od remećenje dokaza, na činjenicu da je optuženi opasan čovek, na složenost slučaja i na potrebe istrage, uključujući i potrebu da se sprovede veoma složena istraga bankarskih transakcija.

(α) Da li i dalje postoje opravdani razlozi za sumnjičenje podnosioca predstavke

155. U pogledu „osnovane sumnje“, Sud ponavlja da je činjenica da podnosilac predstavke nije optužen ili izveden pred sud ne mora nužno da znači da svrha njegovog pritvora nije bila u skladu sa članom 5 stav 1 (c). Postojanje takve svrhe se mora razmatrati nezavisno od njenog ostvarivanja i tačka (c) člana 5 stav 1 ne pretpostavlja unapred da je policija trebalo da pribavi dovoljno dokaza kako bi ga optužili, bilo prilikom hapšanja ili dok je podnosilac predstavke bio u pritvoru (vidi presudu od 22. oktobra 1997. godine, u predmetu *Erdagöz v. Turkey, Reports 1997–VI*, str. 2314, st. 51 i presudu od 29. novembra 1988. godine u predmetu *Brogan and Others v. the Untied Kingdom*, Series A No. 145–B, str. 29–30, st. 53).

Međutim, da bi postojala osnovana sumnja moraju postojati činjenice ili informacije koje bi uverile objektivnog posmatrača da je osoba o kojoj je reč možda počinila krivično delo (vidi gore pomenutu presudu *Erdagöz*, str. 2314, stav 51 *in fine*, i presudu od 30. avgusta 1990. godine u predmetu *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom*, Series A No. 182, str. 16–17, st. 32).

156. U ovom predmetu, optužbe protiv podnosioca predstavke potiču samo iz jednog izvora, od osobe koja je *pentito* koja je 1992. godine izjavila da je na posredan način saznao da je podnosilac predstavke bio blagajnik jedne mafijaške organizacije (vidi gore stav 10). Tim organima vlasti su te izjave, u maju 1992. godine, predstavljale dovoljan dokaz kojim bi se opravdalo zadržavanje podnosioca predstavke u pritvoru, imajući u vidu opštu uverljivost i pouzdanost dotičnog lica koje je *pentito* (vidi gore stav 12).

157. Sud je svestan činjenice da je saradnja osobe *pentito* veoma važno oružje u borbi italijanskih organa vlasti protiv mafije. Međutim, korišćenje izjava koje su oni dali postavlja teške probleme budući da su te izjave, po samoj svojoj prirodi, izložene manipulaciji i mogu biti date samo zarad dobijanja pogodnosti koje italijanski zakon pruža osobama koje su *pentiti* ili zbog lične osvete. Dvosmisleno značenje koje takve izjave ponekad imaju i rizik da neko lice može biti optuženo i uhapšeno na osnovu neproverenih tvrdnji koje nisu u potpunosti lišene skrivenog ličnog interesa, ne smeju se stoga potceniti (vidi

predmet *Contrada v. Italy*, br. 27143/95, odluka Komisije od 14. januara 1997. godine, *Decisions and Reports* 88–B, str. 112).

158. Iz tih razloga, a domaći sudovi to i ne poriču, izjave *pentiti*-ja moraju biti potvrđene i drugim dokazima. Uz to, rekla-kazala mora da se potvrdi konkretnim dokazima.

159. Po mišljenju Suda to je naročito tačno prilikom donošenja odluke da li da se nekom licu produži pritvor do početka suđenja. Iako osumnjičeno lice može opravdano da bude pritvoreno na početku postupka na osnovu izjava koje su dali *pentiti*, kako vreme prolazi takve izjave nužno postaju manje relevantne, naročito onda kada se tokom istrage ne dođe do novih dokaza.

160. U ovom slučaju, Sud napominje da, kao što su potvrdili Okružni sud u Trapaniju i Apelacioni sud u Palermu svojim oslobađajućim presudama u korist podnosioca predstavke, nije bilo dokaza koji bi potvrdili dokaze tipa rekla-kazala koje je dao B. F. Naprotiv, glavni izvor informacija koje je B. F. imao, mada je taj izvor bio indirektan, preminuo je 1989. godine, i on je do tih informacija došao na osnovu rekla-kazala od drugog lica koje je takođe ubijeno pre nego što je moglo da bude saslušano. Uz to, izjave B. F. su tokom istrage već opovrgli drugi *pentiti* koji su izjavili da ne prepoznaju podnosioca predstavke (vidi gore stav 18).

161. U ovim okolnostima, potrebno je imati veoma uverljive razloge za tako dugačak pritvor podnosioca predstavke (dve godine i sedam meseci) da bi to bilo opravdano u skladu sa članom 5 stav 3.

(β) „Ostali razlozi“ za produžavanje pritvora

162. Nacionalni sudovi su istakli postojanje opasnosti od vršenja pritiska na svedoke i remećenja dokaza, činjenicu da je optuženi opasan čovek, složenost slučaja i potrebe istrage. Oslanjali su se na pretpostavku koju omogućava član 275 stav 3 Zakonika o krivičnom postupku (vidi gore stav 87).

163. Sud primećuje da su razlozi navedeni u relevantnim presudama bili opravdani, barem na početku, iako su bili opšte prirode. Pravosudni organi vlasti su pomenuli zatvorenike u celini i samo su apstraktno pomenuli prirodu krivičnog dela. Nisu ukazali ni na jedan faktor koji bi mogao da potvrdi da su rizici na koje su se pozivali prilikom donošenja odluke zaista i postojali i nisu uspeli da ustanove da li podnosilac predstavke, koji nije imao dosije i za koga se držalo da ima minornu ulogu u mafijaškoj organizaciji (u njegovom slučaju javni tužilac je tražio kaznu od tri godine zatvora), predstavlja opasnost. U obzir nije uzeta činjenica da su optužbe protiv podnosioca predstavke bile zasnovane na dokazima koji su vremenom postajali sve slabiji umesto da postaju sve jači.

164. Shodno tome, Sud smatra da razlozi navedeni u spornim odlukama nisu bili dovoljni da se opravda to što je podnosilac predstavke zadržan dve godine i sedam meseci u pritvoru.

165. Ukratko, dati pritvor predstavlja kršenje člana 5 stav 3 Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANA 5 STAV 1 KONVENCIJE

166. Podnosilac predstavke je naveo da je dvanaest sati posle oslobađajuće presude nezakonito držan u pritvoru.

167. Član 5 stav 1 Konvencije predviđa:

„1. Svako ima pravo na slobodu i bezbednost ličnosti. Niko ne može biti lišen slobode osim u sledećim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- (a) u slučaju zakonitog lišenja slobode na osnovu presude nadležnog suda;
- (b) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili radi obezbeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom;
- (c) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja lica pred nadležnu sudsku vlast zbog osnovane sumnje da je izvršilo krivično delo, ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju;
- (d) u slučaju lišenja slobode maloletnog lica na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili zakonitog lišenja slobode radi njegovog privođenja nadležnoj vlasti;
- (e) u slučaju zakonitog lišenja slobode da bi se sprečilo širenje zaraznih bolesti, kao i zakonitog lišenja slobode duševno poremećenih lica, alkoholičara ili uživalaca droga ili skitnica;
- (f) u slučaju zakonitog hapšenja ili lišenja slobode lica da bi se sprečio njegov neovlašćeni ulazak u zemlju, ili lica protiv koga se preduzimaju mere u cilju deportacije ili ekstradicije.“

168. Podnosilac predstavke je tvrdio da je trebalo da bude pušten na slobodu odmah pošto je bio oslobođen optužbi. Pre suđenja se mogla izvršiti provera o tome da li postoje drugi razlozi za njegovo zadržavanje u pritvoru. Ostale administrativne formalnosti su mogle da budu obavljene po njegovog puštanja na slobodu.

169. Država je istakla da, iako se zatvorenik smatra „slobodnim“ posle izricanja oslobađajuće presude na suđenju, on ne može biti pušten na slobodu sve dok se određene administrativne formalnosti ne obave, a prvo i najvažnije jeste da se proverí da li postoje neki drugi razlozi zbog kojih bi ga trebalo zadržati u pritvoru. Budući da je na zatvorskim vlastima bilo da izvrše tu proveru prema nalogu tužilaštva, zatvorenik je morao da bude doveden natrag u zatvor pre nego što je mogao da bude pušten na slobodu. U ovom slučaju, podnosilac predstavke je morao da bude odveden iz Trapanija gde se suđenje održavalo do Termini Imerese, što predstavlja razdaljinu od oko 120km.

U pogledu odlaganja koje je izazvano odsustvom službenika u prijavnom odeljenju, ministar pravde je priznao u dopisu Komisiji od 31. januara 1997. godine da je to bilo neopravdano. Uz to, ministar je objasnio da su od marta 1996. godine data uputstva upravnícima kaznenih institucija kako bi zatvorenici mogli da budu pušteni na slobodu u bilo koje doba, čak i noću.

170. Sud ponavlja da je spisak izuzetaka od prava na slobodu koje je zajemčeno članom 5 stav 1 iscrpan i samo usko tumačenje tih izuzetaka jeste dosledno svrsi te odredbe, naime da obezbedi da niko ne bude proizvoljno lišen slobode (vidi, između ostalih izvora, presudu od 1. jula 1997. godine u predmetu *Giulia Manzoni v. Italy*, Reports 1997–IV, str. 1191, st. 25 i presudu od 22. marta 1995. godine u predmetu *Quinn v. France*, Series A No. 311, str. 17–18, st. 42).

171. Iako jeste tačno da u smislu člana 5 stav 1 (c) pritvor prestaje da biva opravdan „onoga dana kada se utvrde optužbe“ (vidi gore stav 147) i da shodno tome pritvor posle toga ne potpada pod tu odredbu, „delimično odlaganje u sprovođenju odluke o puštanju pritvorenika na slobodu je često neizbežno, iako bi trebalo da bude svedeno na najmanju moguću meru“ (vidi gore navedenu presudu *Giulia Manzoni v. Italy*, str. 1191, st. 25 *in fine*).

172. Sud primećuje, međutim, da se u ovom slučaju odlaganje puštanja na slobodu podnosioca predstavke može samo delimično pripisati potrebi da se obave relevantne administrativne formalnosti. Dodatno odlaganje puštanja na slobodu podnosioca predstavke između 00.25 časova i jutra 13. novembra 1993. godine dogodilo se usled odsustva službenika u prijavnom odeljenju. Tek pošto se službenik vratio bilo je moguće proveriti da li postoje neki drugi razlozi da se podnosilac predstavke i dalje zadrži u pritvoru i da se sprovedu ostale administrativne formalnosti koje su neophodne za puštanje na slobodu (vidi gore stav 24).

173. U ovim okolnostima produženje pritvora podnosiocu predstavke po povratku u zatvor u Termini Imerese, ne predstavlja prvi korak u izvršenju naloga za njegovo puštanje na slobodu pa stoga ne potpada pod tačku 1 (c), niti pod bilo koju drugu tačku člana 5.

174. Shodno tome, došlo je do povrede člana 5 stav 1 u tom pogledu.

IV. NAVODNA POVREDA ČLANA 8 KONVENCIJE

175. Podnosilac predstavke se žalio da su organi vlasti zatvora na Pjanozi cenzurisali njegovu prepisku s porodicom i advokatom.

Član 8 Konvencije predviđa:

„1. Svako ima pravo na poštovanje ... i svoje prepiske.

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.“

176. Komisija je jednoglasno izrazila stav da je u ovom slučaju došlo do povrede člana 8 Konvencije budući da mešanja u prava na poštovanje prepiske podnosioca predstavke nije bilo „u skladu sa zakonom“. Komisija je navela da važeće zakonodavstvo – član 18 Zakona br. 354 iz 1975. godine, koji ne sadrži bilo kakva pravila o dužini vremena trajanja cenzurisanja prepiske podnosioca

predstavke ili osnove na kojima se može izdati nalog za cenzuru – ne ukazuje dovoljno jasno na opseg diskrecionog prava relevantnih organa vlasti u toj sferi niti daje uputstva kako se ono ima sprovoditi. Komisija se oslanjala na presude Suda u slučajevima *Calogero Diana* i *Domenichini*, koji se takođe odnose na cenzuru prepiske zatvorenika (vidi presudu od 15. novembra 1996. godine u predmetu *Calogero Diana v. Italy, Reports 1996–V*, str. 1775/76, st. 29–33 i presudu od 15. novembra 1996. godine u predmetu *Domenichini v. Italy, Reports 1996–V*, str. 1799–800, st. 29–33).

177. U svetlu odluke Suda u presudama u predmetima *Calogero Diana* i *Domenichini*, Država nije osporavala zaključke Komisije. Objasnila je da je 23. jula 1999. godine ministar pravde u Parlamentu predstavio predlog zakona radi izmene relevantnog zakona kako bi on bio usklađen s gore pomenutim presudama Suda.

178. Sud se slaže s Državom i Komisijom da je došlo do „mešanja od strane državnih organa vlasti“ prilikom ostvarivanja prava podnosioca predstavke na poštovanje njegove prepiske, koje je garantovano stavom 1 člana 8.

179. Takvo mešanje predstavlja kršenje člana 8 osim ako ono nije „u skladu sa zakonom“, ako teži jednom ili više legitimnim ciljevima koji se pominju u stavu 2 i uz to, „neophodno u demokratskom društvu“ kako bi se oni ostvarili (vidi sledeće presude: *Silver and Others v. the United Kingdom* od 25. marta 1983. godine, Series A No. 61, str. 32, st. 84; *Campbell v. the United Kingdom* od 25. marta 1992. godine, Series A No. 233, str. 16, st. 34; *Calogero Diana* vidi gore, str. 1775, st. 28; *Domenichini*, vidi gore, str. 1799, stav 28; i *Petra v. Romania* od 23. septembra 1998. godine, *Reports 1998–VII*, str. 2853, st. 36).

A. „U skladu sa zakonom“

1. Vremenski periodi od 21. aprila 1992. godine do 20. jula 1992. godine, od 15. septembra 1993. godine do 21. februara 1994 godine i od 13. avgusta 1994. godine do 13. novembra 1994. godine

180. Cenzura prepiske podnosioca predstavke tokom gore pomenutih vremenskih perioda je naložena odlukom Okružnog suda u Trapaniju i zasniva se na članu 18 Zakona br. 354 iz 1975. godne (vidi gore stavove 54 i 58). Međutim, Sud ne vidi razlog da se ne složi sa stavom Komisije da, uprkos što se zasniva na toj odredbi, cenzura prepiske podnosioca predstavke nije bila u skladu sa članom 8 Konvencije.

2. Period od 20. jula 1992. godine do 15. septembra 1993. godine

181. Tokom ovog perioda, cenzura je bila vršena na osnovu naloga ministra pravde koji je izdat u skladu sa članom 41 *bis* Zakona br. 354 iz 1975. godine (vidi gore stavove 55–56).

182. Sud primećuje da je Ustavni sud Italije, oslanjajući se na član 15 Ustava, smatrao da ministar pravde nije imao ovlašćenja da preduzme mere vezane

za zatvorenikovu prepisku pa je stoga postupao *ultra vires* prema italijanskom zakonu (vidi gore stav 102). Cenzura prepiske podnosioca predstavke tokom ovog perioda je stoga, prema domaćem zakonu, bila nezakonita i nije bila „u skladu sa zakonom „ u smislu člana 8 Konvencije“.

3. Period između 21. februara 1994. godine i 10. juna 1994. godine

183. Nije bilo pravnog osnova za cenzuru prepiske podnosioca predstavke tokom ovog perioda (vidi gore stav 59).

4. Zaključak

184. U zaključku, različite mere na koje se podnosilac predstavke žali u pogledu cenzure njegove prepiske nikada nisu bile „u skladu sa zakonom“ u smislu člana 8 Konvencije. Stoga je došlo do povrede tog člana.

B. Svrha i potreba mešanja

185. U svetlu prethodnog zaključka, Sud ne smatra u ovom slučaju da je potrebno da ispituje da li su ostali uslovi iz stava 2 člana 8 zadovoljeni.

V. NAVODNA POVREDA ČLANA 6 STAV 3 KONVENCIJE

186. Podnosilac predstavke se takođe žalio na povredu njegovih prava na odbranu u tom smislu što je njegova prepiska s njegovim advokatom bila cenzurisana. On se poziva na član 6 Konvencije, čiji relevantni deo predviđa:

„3. Svako ko je optužen za krivično delo ima sledeća minimalna prava:

...

(b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;

(c) da se brani lično ili putem branioca kojeg sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati pravnu pomoć, besplatno dobije branioca po službeno dužnosti kada interesi pravde to zahtevaju;

...“

187. Sud smatra da je u svetlu zaključaka u pogledu člana 8 Konvencije ova žalba već obuhvaćena prethodnom žalbom.

188. Uz to, u svakom slučaju, Sud primećuje da podnosilac predstavke nije naveo na koji je način cenzurisanje njegove prepiske s njegovim advokatom imalo negativan uticaj na njegovu odbranu; štaviše, on je konačno oslobođen optužbi na kraju datog postupka.

VI. NAVODNA POVREDA ČLANA 2 PROTOKOLA BR. 4 KONVENCIJE

189. Podnosilac predstavke je tvrdio da činjenica da je on podvrgnut specijalnom policijskom nadzoru uprkos oslobađajućoj presudi, predstavlja kršenje člana 2 Protokola br. 4, koji predviđa:

„1. Svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne države ima, na toj teritoriji, pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta.

2. Svako je slobodan da napusti bilo koju zemlju, uključujući i sopstvenu.

3. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti u odnosu na vršenje ovih prava osim onih koja su u skladu sa zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili javne bezbednosti, radi očuvanja javnog poretka, za sprečavanje kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

4. Prava iz stava 1 mogu se, takođe, u izvesnim oblastima podvrgnuti ograničenjima koja su uvedena u skladu sa zakonom i opravdana javnim interesom u demokratskom društvu.“

190. Država je naglasila značaj preventivnih mera kada se radi o osobama za koje se sumnja da pripadaju mafiji. Dodala je da činjenica da je podnosilac predstavke oslobođen optužbe ne utiče na zakonitost preventivnih mera koje su mu izrečene. U italijanskom pravnom poretku, kazne za krivična dela i preventivne mere su poprilično odvojene jedna od druge. Prve predstavljaju odgovor na nezakoniti čin i prateće posledice; druga je način za sprečavanja tih činova. Drugim rečima, kazna je izrečena pošto je krivično delo već izvršeno, dok je svrha preventivnih mera da se smanji rizik od ponovnog izvršavanja krivičnih dela. I zaista, Sud je to prihvatio u presudi u predmetu *Raimondo* (vidi presudu od 22. februara 1994. godine u predmetu *Raimondo v. Italy*, Series A No. 281–A, str. 19, st. 39).

U ovom slučaju, iako je podnosilac predstavke oslobođen optužbi (Država je naglasila s tim u vezi da je izraz „dati nekome mogućnost da je to što tvrdi istina“ sada ukinut), postojali su ozbiljni dokazi njegove krivice što je opravdalo njegov pritvor i ti dokazi nisu pobijeni tokom suđenja.

191. Podnosilac predstavke je naveo da posle izricanja oslobađajuće presude s obrazloženjem da „on nije počinio dato krivično delo“, više nije trebalo da bude tretiran kao mafijaški kriminalac, budući da su „ozbiljni dokazi“, suprotno tvrdnjama Države, na sudu bili opovrgnuti.

192. Komisija je smatrala da razlozi na koje su se pozivali italijanski sudovi, naročito činjenica da je podnosilac predstavke u porodičnim odnosima s pripadnicima mafije, nisu bili dovoljni.

193. Sud primećuje da je podnosilac predstavke tri godine (od 19. novembra 1994. godine do 18. novembra 1997. godine – vidi gore stavove 69 i 76) bio podvrgnut veoma strogim ograničenjima slobode kretanja, što je nesumnjivo predstavljalo mešanje u njegovo pravo zagarantovano članom 2 Protokola br. 4 (vidi presudu od 6. novembra 1980. godine u predmetu *Guzzardi v. Italy*, Series A No. 39, str. 33, st. 92, i gore pomenutu presudu u slučaju *Raimondo*, str. 19, st. 39).

194. Te mere su se zasnivale na Zakonima br. 1423/56, 575/65, 327/88 i 55/90 (vidi gore stavove 103–09), pa su stoga bile „u skladu sa zakonom“ u smislu trećeg stava člana 2. One očigledno teže legitimnim ciljevima: „održavanju javnog reda“ i „suzbijanju kriminala“ (vidi presudu u slučaju *Raimondo*, *ibid.*).

195. Međutim, da bi se ti legitimni ciljevi ostvarili, te mere takođe moraju biti „neophodne u demokratskom društvu“.

U vezi s tim, Sud smatra da je legitimno da se preventivne mere, uključujući i specijalan nadzor, preuzmu protiv lica za koje se sumnja da pripada mafiji, čak i pre izricanja presude, budući da je njihov cilj da spreče izvršavanje krivičnih dela. Uz to, oslobađajuća presuda ne umanjuje nužno svaku osnovanost tih mera, budući da konkretni dokazi prikupljeni tokom suđenja, iako možda nisu dovoljni da bi lice bilo osuđeno, ipak mogu da služe kao opravdanje osnovanoj bojazni da to lice može u budućnosti da počini krivična dela.

196. U ovom slučaju, odluka da podnosilac predstavke bude stavljen pod specijalan nadzor, doneta je 10. maja 1993. godine u vreme kada su zaista i postojali neki dokazi da on pripada mafiji, ali ta mera nije sprovedena sve do 19. novembra 1994. godine pošto ga je Okružni sud u Trapaniju oslobodio optužbi (vidi gore stavove 63 i 69).

Sud je ispitao razloge na koje su se pozivali italijanski sudovi za odbijanje da povuku meru pošto je podnosilac predstavke bio oslobođen optužbi, naime tvrdnju B. F. da je podnosilac predstavke imao veze s mafijaškim klanom što dokazuje činjenica da je njegov pokojni zet bio šef glavnog klana (presuda Okružnog suda u Trapaniju od 11. juna 1996. godine – vidi gore stav 72) i činjenicu da „podnosilac predstavke nije stvarno promenio svoj način života niti pokazao da se kaje“ (odluka Okružnog suda u Trapaniju od 21. oktobra 1997. godine – vidi gore stav 75).

Sud ne vidi kako je puka činjenica da je supruga podnosioca predstavke sestra mafijaškog bosa, koji je već preminuo, mogla da bude opravdanje za tako oštre mere koje su preduzete protiv podnosioca predstavke u odsustvu bilo kojih drugih konkretnih dokaza koji bi pokazali da postoji stvarna opasnost da će on ponovo počiniti krivično delo. U pogledu promene njegovog načina života i kajanja, Sud vodi računa o činjenici da je podnosilac predstavke, koji nema kriminalnu prošlost, oslobođen optužbe da pripada mafiji s obrazloženjem da tokom preliminarne istrage i suđenja nisu pronađeni konkretni dokazi koji bi potvrdili te tvrdnje.

197. U zaključku, pri tom ne potcenjujući opasnost koju mafija predstavlja, Sud zaključuje da se ograničenja slobode kretanja podnosioca predstavke ne mogu smatrati da su bila „neophodna u demokratskom društvu“.

Dakle, došlo je do povrede člana 2 Protokola br. 4.

VII. NAVODNA POVREDA ČLANA 3 PROTOKOLA BR. 1 KONVENCIJE

198. Podnosilac predstavke je smatrao da je činjenica da mu je, uprkos tome što je oslobođen optužbi, oduzeto pravo glasa predstavlja kršenje člana 3 Protokola br. 1 koji predviđa:

„Visoke strane ugovornice se obavezuju da u primerenim vremenskim razmacima održavaju slobodne izbore s tajnim glasanjem, pod uslovima koji

obezbeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tela.“

199. Država je smatrala da je mera imala za cilj da spreči da mafija vrši bilo kakav uticaj na izabrana tela. Imajući u vidu stvarnu opasnost da lice koje je osumnjičeno za pripadnost mafiji iskoristi svoje pravo i da glasa u korist drugih pripadnika mafije, zato se privremeno oduzimanje prava glasa ne smatra nesrazmernim.

200. Komisija, s druge strane, smatra da je mera bila nesrazmerna, naročito uzimajući u obzir da je podnosilac predstavke bio oslobođen optužbi i da postoji opasnost da bi on kasnije mogao da se otuđi od društva.

201. Sud ukazuje da su u članu 3 Protokola br. 1, koji predviđa „slobodne“ izbore u „razumnim intervalima“ „tajnim glasanjem“ i „pod uslovima koji obezbeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda“, implicitno data subjektivna prava na glasanje i na učestvovanje na izborima. Iako su ta prava važna, ona nisu apsolutna. Budući da ih član 3 priznaje a da ih pri tom ne pominje izričitim rečima, a kamoli da ih definiše, postoji prostor za ograničenja koja se podrazumevaju (vidi presudu od 2. marta 1987. godine u predmetu *Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium*, Series A No. 113, str. 23, st. 52). U njihovim internim pravnim sistemima Strane ugovornice uslovljavaju pravo glasa i učestvovanja na izborima zahtevima koji u načelu nisu isključeni prema članu 3. Imaju široko polje slobodne procene u ovoj oblasti, ali je na sudu da utvrdi kao poslednje sredstvo da li su zahtevi iz Protokola br. 1 poštovani; Sud se mora uveriti da uslovi ne ograničavaju data prava do te mere da umanjuju samu njihovu suštinu i da ih lišavaju delotvornosti; da su nametnuti s tom namerom da se postigne legitimni cilj; i da primenjena sredstva nisu nesrazmerna (vidi presudu od 1. jula 1997. godine u predmetu *Gitonas and Others v. Greece*, Reports 1997–IV, str. 1233–34, st. 39, i *Matthews v. the United Kingdom* [GC], br. 24833/94, st. 63, ECHR 1999–I).

202. Sud primećuje da se imena lica koja su stavljena pod specijalni policijski nadzor automatski brišu s biračkog spiska budući da su izgubila svoja građanska prava jer predstavljaju „opasnost po društvo“ ili se, kao što je ovde slučaj, sumnjiče da pripadaju mafiji (vidi gore stavove 107 i 110). Država je ukazala na postojanje rizika od toga da lica za koja se „sumnja da pripadaju mafiji“ mogu da iskoriste svoje pravo i da glasaju u korist drugih članova mafije.

203. Sud ne sumnja da privremeno suspendovanje glasačkih prava onim licima koja se sumnjiče da pripadaju mafiji predstavlja težnju legitimnom cilju. Međutim, takođe primećuje da iako je u ovom slučaju mera specijalnog policijskog nadzora izrečena podnosiocu predstavke tokom suđenja, ona nije sprovedena sve dok se sudski proces nije okončao, dok podnosilac predstavke nije oslobođen optužbi s obrazloženjem da „on nije počinio to krivično delo“. Sud ne prihvata stav koji je izrazila Država da tokom suđenja nisu opovrgnuti ozbiljni dokazi u prilog krivice podnosioca predstavke. Ova tvrdnja je u suprotnosti sa značenjem presuda Okružnog suda u Trapaniju (vidi gore stav 23) i Apelacionog suda u

Palermu (vidi gore stav 26). Dakle, kada mu je ime izbrisano s biračkog spiska, nije bilo konkretnih dokaza na kojima bi se bazirala „sumnja“ da osumnjičeni pripada mafiji (vidi, *mutatis mutandis*, gore stav 196).

U datim okolnostima, Sud ne može smatrati srazmernim mere o kojima je reč.

Došlo je stoga, do povrede člana 3 Protokola br. 1.

VIII. PRIMENA ČLANA 41 KONVENCIJE

204. Član 41 Konvencije predviđa:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.“

A. Šteta

205. Podnosilac predstavke je tražio iznos od 2.000.000.000 italijanskih lira (ITL) na ime odštete za fizičke i duševne povrede. On je takođe tražio ITL 1.000.000.000 na ime materijalne štete koju je pretrpeo kao rezultat konfiskacije neke od njegove nepokretne imovine i zatvaranja njegove diskoteke tokom suđenja pa sve do 1995. godine i zbog zaplene njegovog akcionarskog udela u kompaniji.

206. Država je tvrdila da ne postoji uzročno-posledična veza između navodne materijalne štete i navodnih povreda i naglasila je da se podnosilac predstavke nije žalio institucijama Konvencije na konfiskaciju i zaplenu. U pogledu dužine trajanja pritvora, Država je već navela da je podnosilac predstavke već dobio dovoljnu odštetu pred domaćim sudovima.

207. U pogledu konfiskacije zemlje i zaplene akcionarskog udela u kompaniji podnosioca predstavke, Sud prihvata argument Države da ne postoji uzročno-posledična veza između iznosa traženih na ime materijalne štete i povreda koje su utvrđene u datom slučaju. Takođe mora uzeti u obzir i činjenicu da je podnosilac predstavke dobio odštetu pred domaćim sudovima za svaku štetu koju je možda pretrpeo usled boravka u pritvoru pre početka suđenja.

Sud ipak smatra da imajući u vidu ozbiljnost i broj povreda koje su utvrđene u datom slučaju, podnosiocu predstavke bi trebalo dodeliti naknadu na ime nematerijalne štete. Donoseći odluku zasnovanu na načelu pravičnosti, kao što je predviđeno članom 41 Konvencije, Sud odlučuje da dodeli ITL 75.000.000.

B. Sudski i ostali troškovi

208. Konačno, podnosilac predstavke je tražio naknadu za troškove i honorare nastale pred Komisijom i Sudom, ali nije naveo iznos.

209. Država je to pitanje ostavila Sudu da o tome odluči.

210. Uzimajući u obzir činjenicu da podnosilac predstavke, koji je dobio pravnu pomoć pred Komisijom, nije naveo iznos za naknadu sudskih i drugih troškova niti je dostavio bilo kakvu potvrdu o plaćanju honorara, Sud odbacuje njegov zahtev (vidi gore pomenutu presudu *Calogero Diana*, str. 1778, stav 47 i presudu od 22. oktobra 1997. godine u predmetu *Papageorgiou v. Greece, Reports 1997-VI*, str. 2293, st. 60). Međutim, podnosilac predstavke mora da je imao neke troškove prilikom rasprave pred Sudom. Sud smatra opravdanim da mu se po ovom osnovu dodeli iznos od 6.000.000 ITL.

C. Zatezna kamata

211. Prema informacijama koje su dostupne Sudu, važeća zakonska kamatna stopa u Italiji u vreme usvajanja ove presude iznosi 2.5% godišnje.

IZ GORE NAVEDENIH RAZLOGA, SUD

1. *Odlučuje* s devet glasova za i osam glasova protiv, da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije u pogledu tvrdnji podnosioca predstavke o zlostavljanju u zatvoru na Pjanozi;
2. *Odlučuje* jednoglasno da je došlo do povrede člana 3 Konvencije u tom smislu što nije sprovedena delotvorna zvanična istraga o tim tvrdnjama;
3. *Odlučuje* jednoglasno da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije po pitanju uslova transfera iz zatvora na Pjanozi;
4. *Odlučuje* jednoglasno da podnosilac predstavke može da tvrdi da je „žrtva“ u smislu člana 34 Konvencije u pogledu dužine trajanja pritvora u pretrkivičnom postupku;
5. *Odlučuje* jednoglasno da je došlo do povrede člana 5 stav 3 Konvencije u pogledu dužine trajanja pritvora pre početka suđenja;
6. *Odlučuje* jednoglasno da je došlo do povrede člana 5 stav 1 Konvencije vezano za pritvor u kojem je podnosilac predstavke boravio posle 00.25 časova 13. novembra 1994. godine;
7. *Odlučuje* jednoglasno da je došlo do povrede člana 8 Konvencije u pogledu cenzure prepiske podnosioca predstavke;
8. *Odlučuje* jednoglasno da je nepotrebno ispitivanje pitanja cenzurisanja prepiske podnosioca predstavke s njegovim advokatom prema članu 6 stav 3 Konvencije;
9. *Odlučuje* jednoglasno da je došlo do povrede člana 2 Protokola br. 4 u pogledu preventivnih mera izrečenih podnosiocu predstavke;
10. *Odlučuje* jednoglasno da je došlo do povrede člana 3 Protokola br. 1 u pogledu oduzimanja prava glasa podnosiocu predstavke;
11. *Odlučuje* jednoglasno
 - (a) da tužena država treba podnosiocu predstavke da isplati u roku od tri meseca ITL 75.000.000 (sedamdeset i pet miliona italijanskih lira)

na ime nematerijalne štete i ITL 6.000.000 (šest miliona italijanskih lira) na ime troškova nastalih prilikom rasprave pred Sudom;

(b) da treba da plati prostu kamatu po godišnjoj stopi od 2.5% po isteku gore pomenutog roka od tri meseca do isplate;

12. *Odbija* jednoglasno ostatak zahteva podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, i izrečeno na javnoj raspravi u Sudu u Strazburu 6. aprila 2000. godine.

Lucijus Vildhaber
predsednik

Pol Mahoni
zamenik sekretara

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i pravilom 74, stav 2 Poslovnika Suda, zajedničko delimično izdvojeno mišljenje gospodina Pastora Ridruehoa, gospodina Bonela, gospodina Makaržuka, gospođe Tulkens, gospođe Stražnjicke, gospodina Butkeviča, gospodina Kazadevala i gospodina Zupančića je priloženo kao dodatak ovoj presudi.

L. W.
P. J. M.

ZAJEDNIČKO DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE
SUDIJA PASTORA RIDRUEHA, BONELA, MAKARŽUKA,
TULKENS, STRAŽNJICKE, BUTKEVIČA,
KAZADEVALA I ZUPANČIĆA
(Prevod)

Većina članova Suda je zaključila da nije došlo do povrede člana 3 Konvencije u pogledu tvrdnji podnosioca predstavke o zlostavljanju u zatvoru na Pjanozi. Žao nam je što ne delimo to mišljenje.

Većina članova Suda je smatrala da podnosilac predstavke nije dokazao „van razumne sumnje“ da je bio izložen zlostavljanju u zatvoru na Pjanozi kao što je tvrdio. Iako se mi slažemo s većinom članova Suda da materijal koji je podnosilac predstavke pružio predstavlja samo *prima facie* dokaz, i pored toga imamo na umu teškoće s kojima se može suočiti zatvorenik koji je pretrpeo zlostavljanje od strane onih koji su zaduženi da ga čuvaju, kao i rizik kojem se izlaže ako javno obznani takvo postupanje. Zaista, podnosilac predstavke je izjavio da su zatvorski čuvari u zatvoru na Pjanozi rekli zatvorenicima da ne govore o postupanju kojem su bili izloženi ni međusobno niti svojim advokatima i zapretili im osvetom ako to učineni (vidi stav 29 *in fine* presude). Podnosilac predstavke je izjavio da je najmanje jednom prilikom bio izložen osveti (vidi stav 29 presude). U kontekstu koji u svom izveštaju od 5. septembra 1992. godine opisuje

sudija iz Livorna zadužen za izvršavanje presuda (vidi član 42 *in fine* presude), razumljivo je što se zatvorenici ne bi usudili da zatraže da ih lekar pregleda odmah pošto su bili izloženi zlostavljanju, posebno zato što lekar može biti povezan sa zatvorskim organima vlasti.

U skladu s tim smatramo da je standard koji je korišćen za procenu dokaza u ovom slučaju neodgovarajući, verovatno nelogičan i neprimenljiv budući da je podnosilac predstavke, u odsustvu bilo kakve delotvorne istrage, sprečen da dođe do dokaza a organi vlasti čak nisu uspeali da utvrde identitet zatvorskih čuvara koji su navodno bili odgovorni za dato zlostavljanje. Ako države od sada mogu da računaju na to da će Sud da se uzdrži u slučajevima kao što je ovaj od ispitivanja tvrdnji o zlostavljanju zbog nedostatka potrebnih dokaza, onda će njima biti u interesu da ne ispituju takve tvrdnje i na taj način lišavaju podnosioca predstavke dokaza koji su „van razumne sumnje“. Iako smatramo da u nekim slučajevima procesni pristup može biti i koristan i neophodan, u datoj vrsti situacije to bi moglo da omogući državi da ograniči svoju odgovornost na utvrđivanje postojanja samo kršenja procesnih obaveza, što je naravno manje ozbiljno od kršenja vezana za zlostavljanje. Uz to, smatramo da stvari zbog kojih Sud smatra da je došlo do procesnih povreda člana 3 (vidi stavove 130–35 presude) same po sebi jesu dovoljno jasne i očigledne i opravdavaju stav da je došlo do povrede materijalne stavke.

Smatramo da u slučajevima kada neki ili svi događaji o kojima se govori mogu biti poznati samo organima vlasti, kao kada je žrtva u zatvoru, postavljaju se ozbiljne pretpostavke da su povrede nanete i zlostavljanje pretrpljeno tokom boravka u pritvoru. U takvim slučajevima, može se čak smatrati da je na organima vlasti da dokažu i pruže zadovoljavajuće i uverljivo objašnjenje. U svakom slučaju, standard koji se primenjuje na podnosioca predstavke kada mora da dokaže svoje tvrdnje jeste niži ako, iako je to od njih traženo, organi vlasti ne sprovedu delotvornu istragu i rezultate te istrage daju Sudu na uvid.

Konačno, treba imati na umu da se standard dokazivanja „van svake razumne sumnje“, u nekim pravnim sistemima, koristi u krivičnim slučajevima. Međutim, Sud nije pozvan da sudi o krivici pojedinca ili o njegovoj nevinosti niti da kažnjava one koji su odgovorni za povrede; njegov zadatak je da zaštiti žrtve i obezbedi zadovoljenje pravde za štetu koja je izazvana onim što je učinila odgovorna Država. Test, metod i standard dokazivanja u pogledu odgovornosti u skladu s Konvencijom se razlikuju od onih koji se primenjuju u različitim nacionalnim sistemima vezano za odgovornost pojedinaca za krivična dela (vidi presudu od 4. decembra 1995. godine u predmetu *Ribitsch v. Austria*, Series A No. 336, mišljenje Komisije, str. 37, st. 110).

2. Uz to, ne bi sve vrste postupanja na koje se podnosilac predstavke žalio pred Sudom ostavile fizičke ili duševne ožiljke koje se mogu utvrditi lekarskim pregledom. Uvrede, pretnje ili poniženja kao i to što je podnosilac predstavke morao da ostane vezan liscama tokom lekarskog pregleda, ili to što je teran da trči niz klizav hodnik koji vodi do dvorišta za rekreaciju dok ga čuvari zasipaju uvredama, sve to ne mora nužno da ostavi vidljive tragove. Ali i pored toga

takvo postupanje će najverovatnije oštetiti mentalni integritet pojedinca i u skladu s time može potpadati pod opseg člana 3 Konvencije.

Tvrđnje podnosioca predstavke o psihološkom zlostavljanju koje je navodno pretrpeo potvrđuju i ostali dokazi koji se odnose na opštu situaciju u zatvoru na Pjanozi. Stoga, u izveštaju sudije iz Livorna zaduženog za izvršenje presuda (vidi stav 42 presude), koji je sastavljen dok je podnosilac predstavke boravio u zatvoru na Pjanozi, osuđuje se praksa „trčanja u dvorište za rekreaciju“ i on odslikava jednu klimu u kojoj vlada nasilje. Istraga koja je posle toga usledila je rezultirala krivičnim gonjenjem dvojice zatvorskih čuvara, iako u dokumentaciji nije bilo dovoljno dokaza kako bi oni bili osuđeni (vidi stav 49 presude). Uz to, u dopisu od 12. oktobra 1992. godine, generalni direktor Odeljenja za upravljanje zatvorima (vidi stav 46 presude) nije poricao da su zatvorenici bili žrtve nasilnih epizoda koje su se odigravale u zatvoru na Pjanozi, ali je takvo stanje pripisao „logističkim“ problemima koji su bili rezultat istovremenog i neplaniranog transfera velikog broja zatvorenika i posledične potrebe za restrukturiranjem. Uz to, u dopisu od 12. decembra 1996. godine (vidi stav 50 presude) predsednik Suda zadužen za izvršavanje presuda je objasnio da su „zloupotrebe i neregularnosti“ koje su viđene u zatvoru na Pjanozi proistekle iz činjenice da su zatvorski čuvari dovedeni iz drugih zatvora i da im je data „*carte blanche*“.

3. Takođe veliki značaj pridajemo i činjenici da je Država pred Komisijom priznala da je podnosilac predstavke zlostavljan i nije osporavala ni jednu od njegovih tvrdnji vezanih za ponašanje zatvorskih čuvara. Uz to, sama Država je u svojim zapažanjima pred Komisijom opisala takvo ponašanje kao „užasavajuće“. Zapravo, uglavnom je zahvaljujući tome što je Država priznala činjenice, Komisija u svom izveštaju zaključila da je došlo do povrede člana 3 (vidi stav 120 Izveštaja Komisije). Država pred Sudom nije poricala da je podnosilac predstavke bio izložen navedenom postupanju. Država je samo tvrdila da to postupanje nije dostiglo nivo ozbiljnosti koji je potreban da bi se to smatralo povredom člana 3.

U svetlu prethodno rečenog, smatramo da je izneto dovoljno jakih, preciznih i saglasnih tvrdnji pred Sud da bi on mogao da zaključi da je podnosilac predstavke bio izložen zlostavljanju na koje se i žalio.

Mi smo se takođe uverili da je takvo postupanje, usled njegove odvratne prirode i trajanja, bilo takvo da je izazivalo kod podnosioca predstavke strah, uznemirenost i osećanje inferiornosti koja su u stanju da ga ponize i omalovaže i da takva osećanja nisu neizbežne posledice boravka u zatvoru.

Stoga, smatramo da postupanje na koje se podnosilac predstavke žalio jesu kod njega izazvali osećaj poniženja i omalovažavanja koji je dostigao onaj stepen ozbiljnosti koji je neophodan da bi potpao pod koncept „nečovečnog i ponižavajućeg postupanja“ u smislu člana 3 i da je tužena država za to odgovorna.